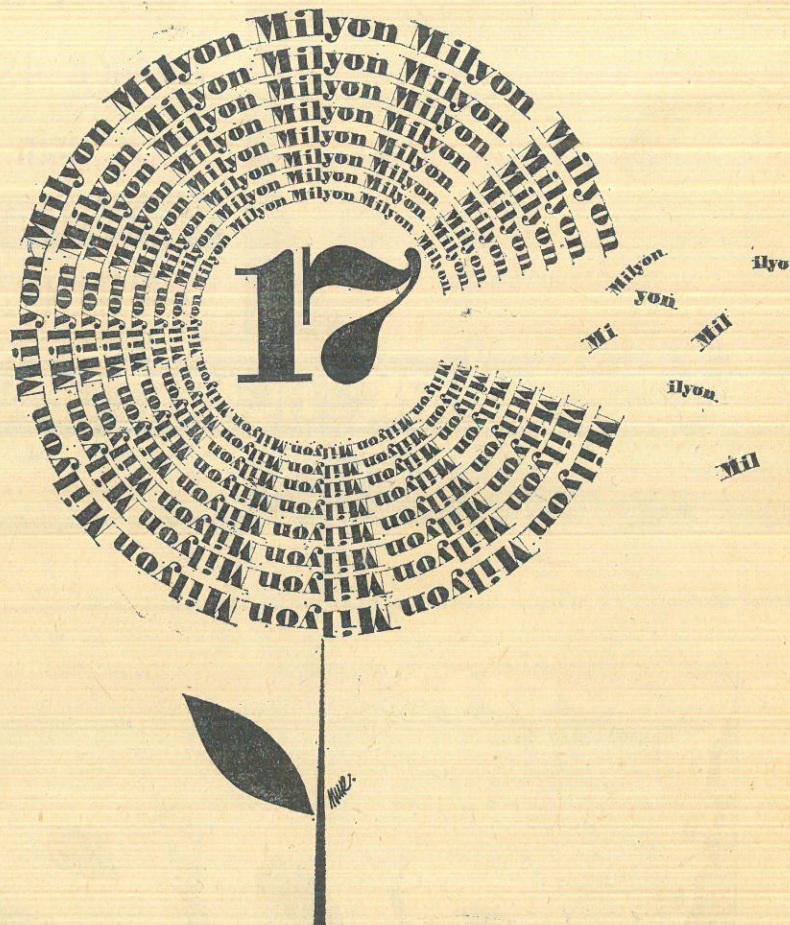

1968 YILINDA

MİLYONLARDAN BİR DEMET

T.C. ZİRAAT BANKASI

360

(Basın : 10185 - 25)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

OCAK 1968

İÇİNDEKİLER :

Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kukla	Metin AND
Yozgat'ta İftarlık ve Ramazan	Hasan ÖZBAŞ
Hikâye ve Efsanelerle Şehir Adları : Bilek	Mehmet ÖNDER
II. Sultan Mahmud'un Ölümü Üzerine Destan	Cahit ÖZTELLİ
Folklorcularımız : Ahmet Şükrü Esen (1893 - 1944)	Ali Rıza ÖNDER
Bursa'da Hidrellez	Rahmiye MALCIOĞLU
Sivas İli Halk Oyunları	Dr. M. Kemal ÖZERGİN
Doğu'da Aşıklar Bayramı	Dr. Muhan BÂLİ
Konya'da Yapılan İkinci Aşıklar Bayramı (2)	M. Âdil ÖZDER
Kars'ta Halkın Birlikte Çalışma Gelenekleri	Mürsel KÖSE
Kırşehirden Derlenen Masallar : Keloğlan	Veysel ARSEVEN
Bir Avlak ve İnanışlar : Köle Mezarı	Mustafa ATAMAN

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI : 222

KURUŞ : 100

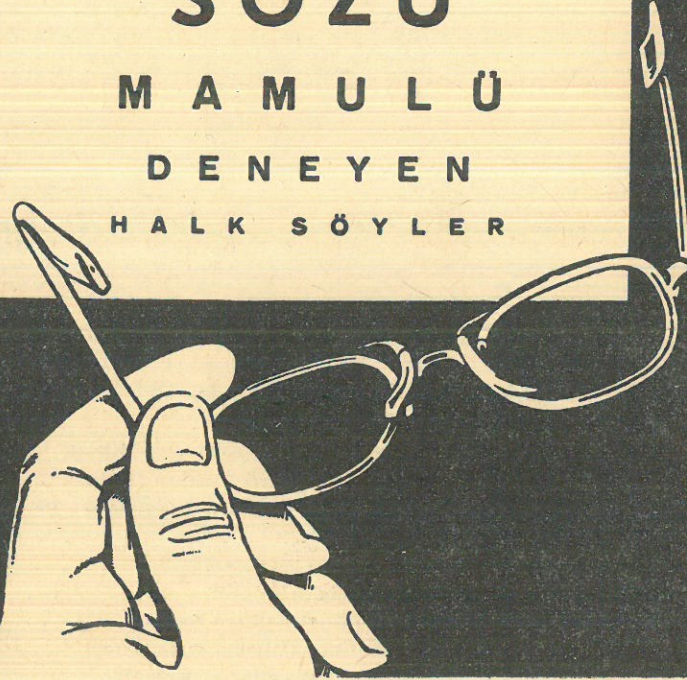
İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

361

S ON SÖZÜ

M A M U L Ü
D E N E Y E N
H A L K S Ö Y L E R

Arçelik piyasada mevcut on beşe yakın markanın toplamından fazla satılan tek markadır

ARÇELİK

Hergün dünden ilerde

362

(Yeni Ajans : 515 - 1)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 222

ŞUBAT 1968

YIL : 18 — CİLT : 11

Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kukla

Yazan : Metin AND

Türkler'de kuklacılık çok eskidir. Son araştırmalar göstermiştir ki Türkiye'de gölge oyunu ve Karagöz'ün 16. yüzyılda başlamasına karşın kukla daha eskiden de vardı (1). Ayrıca köylerdeki kukla ise daha eskilere uzanmaktadır (2). Nasıl 19. yüzyılda eski geleneksel oyunlarımızın yerini Batı tiyatrosu almaya başladıysa kuklacılıkta da batı etkisi kendini geniş ölçüde göstermiştir. Bunları eski Türk gazeteleri de duyuruyordu. Nitekim *Ceride-i Havadis'* in 1273 tarihli ve 840. sayısında şöyle bir haber buluyoruz : "Bu defa Beyoğlu'nda Kulekapısı civarında Sanayi Tiyatrosu namıyla bir tiyatrohane açılarak çarh vasıtasıyla her hafta pazar günleri iki defa olarak saat yedi buçuk ve dokuz buçuk ve pazartesi günleri sekiz buçukta bir kere ve cuma günleri dahi altı sularında yine bir defa olarak alâti mahsusla ile kukla gibi ufak insan suretleri ile muhabere vesair şeylerin modeli icra olunacağı ve bunun seyir ve temaşası tuhaf olmakla istiyenlerin eyyamı mezkûrede oraya azimet eylemeleri inbar ile ilân kılınmıştır."

Geçen yüzyılda kuklacılık bakımından Türkiye'de en büyük etkiyi İngiliz kuklacısı Thomas Holden yapmıştır. Yalnız geçen yüzyılda Türklere kuklacılığı yaymakla kalmamış bugün bile Türkiye'de arada bir rastlanan kukla ilânlarında Holden kuklaları dendiği görülmektedir. Thomas Hol-

den Türkiye'ye çok sık gelmiştir. İlk gelişti Holden'in 1882 yılında olmuştur. 20 martta Kül Kedisi adlı masalı kuklalarla oynatmıştır. Ayrıca 24 martta verdiği temsilde şu oyunları göstermiştir : "İki kumrallar", "Paris sokağında zencilerin büyük konseri", "Bir balonun yükselişi", "Londra'da Sırça Saray", "Lokanta'da". Holden *Stamboul* gazetesinin yazdığına göre sahne arkasına kimseyi yanaştırmazmış. Ve gene aynı gazetenin yazdığına göre 3 nisanda Holden'in Kül Kedisi ve soytarı kuklaları çalınmış. Meğer bunu çalan Kül Kedisine aşık olan bir ermeni fotoğrafçıymış. 1884 yılında Holden Türkiye'ye gene geldi, ve 2 temmuzda Tepebaşı Tiyatrosunda temsil vermiş. *Le Moniteur Oriental* gazetesinin yazdığına göre 5 ağustosta Yıldız sarayında temsil vermek üzere çağrıldıysa da sonra bu temsil ertelenmiş. 1890 yılında 18 eylülde Yeni Fransız Tiyatrosunda temsil vermiş. *La Turquie* gazetesinin yazdığı-

(1) Türkiye'de kuklanın tarihi için şu yazılara bakınız: Metin And, "Eski Türk Kuklası", Devlet Tiyatrosu, mayıs 1961; Metin And, "Eski Türklere Kukla ve Gölge Oyunları Çeşitleri", Devlet Tiyatrosu, Ekim 1963

(2) Köylerdeki kuklalar için şu yazıya bakınız: Metin And, "Köylerde Kukla ve Kuklacılık", Türk Folklor Araştırmaları, Haziran 1965.

363

na göre Holden şu oyunları göstermiştir : "Kül Kedisi", "Peri ve Cin", "Danseden saray", "Büyük Moğol", "Boby havacı", "The Mulligan bekçileri", "5 kişilik dans", "Boby arabacı ve inatçı eşek", "Korkunç bir gece", "İki ip canbazı", "Bir binbirgece düşü", "Kuzey bahçesinde büyük su şelâlesi". Holden Luxemburg kahvesinin yanındaki Verdi Tiyatrosuna geçmiş, burada "Boby'nin doğumu", "Kedilerin keyfi", "Damda bir gece", 16 Ekimde "Yılan adam" oyunu göstermiştir. **Levant Herald - Eastern Express** gazetesinin yazdığına göre Holden 11 Kasımda 6 tablolu Kül Kedisi masalını oynatmıştır. 1892 yılında Holden 4 martta Verdi Tiyatrosunda, 28 mayısta da Concordia tiyatrosunun yazlık bölümünde temsiller vermiştir. 1910 da **Stamboul** gazetesinin yazdığına göre Holden temsillerine Anfi tiyatrosunda 20 mayısta başlamıştır. Şu oyunları göstermiştir: "Akrobatik dans", "5 Çinli", "Gülünç sarhoş", "Büyük Moğol (altı parça olan adam)", "Iskelet", "Afrikalıların konseri", "Elektrikle Niyagara şelalesi".

Holden'in etkisini görmek için aynı yıllarda temsiller veren Türk kuklacılarının programlarına bakmak yetecektir. Nitekim 1896 da **The Levant Herald and Eastern Express** gazetesi Tepebaşı Tiyatrosunda 10 Nisan'da başlayan temsillerini anlatıyor, ve Emin Beyin Holden'in öğrencisi ve Holden kadar iyi olduğunu belirtiyor. Programı zaten Holden'e benzeyen Emin Bey şu oyunları göstermiştir: "İki kumrallar", "Canlı iskelet", "Av", "Zencilerin konseri", "Balıkların savaşı", "5 kuklanın dansı", "Kasap dükkamı", "Doly lokantada". 23 Nisan'da Emin Bey 10 tablolu binbir gece masallarını, ve Miss Eloise adında dansçı kuklayla La Sylphide adlı parçayı oynatmıştır. 2 mayısta Emin Bey temsillerini Odeon tiyatrosunda vermeye başlamış, buradan Selânik'e gitmiştir.

Holden'den etkilenen bir başka Türk kuklacısı Cemil Mehmet Beydir. 1897 de **Oriental Advertizer** gazetesinin yazdığına göre Cemil Mehmet Bey 26 nisanda Concordia tiyatrosunda temsillerini vermiştir. Programında Holden'e benzerlik açıkça bellidir : "Akrobatlar", "Zencilerin Konseri", "Pantomime ve ünlü Boby", "Denizde balıklarla", "Elektrik ışığıyla Niyagara şelâlesi".

lâlesi". Makinisti hastalanınca temsil er-telenmiş, 6 mayısta yeni bir program hazırlanmıştır. **Levant Herald - Eastern Express** gazetelerine göre 1898 de Mehmet Bey (bunun Cemil Mehmet Bey olup olmadığını bilmiyoruz) Bakırköy'de Goffa tiyatrosunda kukla oynattığını, programında "Canlı tablo" "Lanterne magique", "İşikli fantazi", "Şelâle" gibi oyunlar gösterdiği yazılmaktadır.

Bunların dışında arada bir başka kukla temsilleri de verilirdi. Bunlar arasında Mutsos kuklaları vardı. Nitekim bir ilândan 28 mayıs 1903 de Eftalopos kahvesinde Mutsos kuklalarının 3 perdelik "Linde'nin yolculuğu" ve 1 perdelik "Horlayan" adlı iki oyun sunduğunu, 1905 yılında gene Mutsos kuklalarının Tepebaşında Café Bristol'de gösterildiğini öğreniyoruz.

(Basın : ..... 2)

Yozgat'ta İftarlık ve Ramazan

Yazan : Hasan ÖZBAŞ

Ramazan ayının hulûliyle Yozgatta günlük hayatta derhal umumî bir değişiklik olur. Halkın hemen hepsi oruç tutar. Çarşıda, sabahları alış verişi çok durgun ve ortaklı tenhadır. Dükkanlar geç açılır. Gündüzleri bir ikisi müstesna bütün kahve ve lokantalar ocak yakmazlar. Kahvelerde sigara içen görülmez. Lokantalar yemeklerini, akşama ve geceye hazırlarlar. Her zaman geceden açılan kahve ve lokantalar, ramazanda öğleye doğru açılır. Kahvelerde gene müşteri bulunur. Fakat bunlar birbirleriyle yarenlik ederler. Tuhaf ve eğlenceli mevzular üzerinde konuşurlar. Dinî mevzular etrafında toplanırlar. Namaz vakıtlarında kahveler boşalır. Herkes camie gider. Büyük Cami'in 17 musluğu abdest alanlara yetmez, kolları sıvalı birbiri ardında sıra beklerler. İkinci namazdan evvel camilerde mukabeleler okunur. Namazdan sonra vaazlar verilir.

İkindiden sonra çarşıda bir hareket, hayatta bir canlılık görülür. Alış verişi çoğalır. Fırınlarda, yumurtalı, çörek otlu DABANIŞİLERİ (Pideler) çıkmağa başlar. O vakte kadar kimseler bulunmayan fırınların önüne kalabalık yığılır.

Büyük Cami civarında; mevsimi gelmiş meyve gibi ramazanda ortaya çıkan PEKSİMET ve hele havanda kıyılmış TEL KADAYIFI satıcıları, gelin saç gibi tel tel kadayıflarını, bir yandan methederek, acele acele tartmağa, müşteri kaçırmamağa çalışırlar.

Bakkalarda; mevsimin taze meyveleri, soğukluklar, hoşafıklar sandık veya çuvaları birbiri ardından boşalır.

Fırınlardan dolaşan fukaralara, taze pideler alırlar, sadakalar dağıtırlar. Bazıları da bir kaç fakiri iftar sofralarına davet ederler.

Bazı ahabplar birbirlerine iftarlık aldırırlar. Çarşıda karşılaşan iki ahabpandan, bazan biri diğerinden iftarlık ister. "Hadi bakalım ağa bu gün iftarlığımı al" der. Aralarında lâtifeler olur, sonra badem şekeri, besni üzümü, hurma, şeker sucuğu

gibi şeylerden veya mevsimin turfanda meyvelerinden az bir şey alır arkadaşına ikram eder. Bu aradaki samimiyeti artırıcı bir rol oynar.

Akşam üzeri, oruç kimine keyif verir, kimi tiryakilerin başına vurur. Çarşı ortasında, mantar tabancaları patlatılarak, boş tenekeler atılarak, hoplıyanlara, zıplıyanlara, bağıranlara gülerler eğlenirler.

Mahalle fırınlarında erkenden sıralanan tepşiler, kızartılmış, evlere taşınır. Tepşilerden boşalan fırınlara peksimetler atılır.

İftara yakın herkes halli halince, ellerinde az çok bir iftarlık paketi, bir kaç dabanışı ile evlerine dönerler.

Bu saatlerde, burcu burcu yemek ve sade yağ kokan sokaklar, gayet sessiz, benizleri al al munis, müşfik ve mütevekkil insanlarla garip ve sevimli bir manzara arzederler. Öyle ki sanki bu sokaklarda ruhlar ahirete göç ediyor gibi gelir insana.

Evlerde baba abdest alır, Kur'an okur, Du'a eder, Tiryakiler tütününü sarar, bir kaç sigara hazırlar. Anne yemeklerle meşguldür. Evin içinde kediden başka ses çıkaran olmaz.

Sokaklarda gurup gurup iftar topunu bekleyen çocuklar görülür.

Top mahallesinin bitiminde, top mezarlığından iftar topu atılır. Topun patlamasıyla çocukların birden yükselen çığlıkları duyulur. Kandiller yanar, ezan okunur, iftar edilir .

Ekseriya oruçları, ayakta kibleye döner bir iki yudum su ile açarlar. Hurma, zeytin danesi veya bir cimcik tuzla oruç açmayı sevap diye tercih ederler.

Evde henüz üzerine oruç farz olmıyan çocuklar da ara sıra oruç tutarlar. Bunlardan bazıları öğleye kadar sabreder, daha fazla dayanamaz, öğleyn orucu bozar. Buna TEKNE ORUCU derler.

Bazı çocuklar akşama kadar sabreder, o-

rucunu tutar. Bazan çocuklar tuttıkları orucu ebeveynlerinden birine bağışlarlar. Çocuk orucunu açtıktan sonra, orucunu ki-me bağışlıyacaksa (Dedesine, ninesine, babasına, annesine) ona; "Orucumu sana bağışladım" der elini öper. Oruç bağışlanan kimse de "Allah kabul eyliye" der. Çocuğun alnından öper, çocuğa ya para verir veya ertesi gün çocuğu sevindirecek bir şey alır. Oruç tutan çocuklara, çukulata, badem şekeri gibi iftarlıklar alırlar.

İftar sofrasında; zeytin, peynir, reçel, pastırma, gibi iftarlıklar bulunur. Orucunu açan evvelâ, birer ikişer lokma iftarlıklardan yer, kalker namazını kılar. Sonra çorbadan kaşıklar, ardından yemekler, en sonra da tatlı veya sütlü gelir.

Ramazanda en çok yenen yemeklerden başta gelenler şunlardır :

Üzeri naneli mercimekli hamur çorbası, üzeri naneli bulama çorbası, bulgur çorbası, pirinç çorbası, şehriye çorbası, arabası çorbası.

Ekşili köfte, bulgurlu köfte, tas kebapı, bamya, üzeri pehlili pirinç pilâvı, yaprak sarması.

Su böreği, yerli makarna, erişte.

Tel kadayıf, sarığı burma, baklava, sütlü.

İftardan sonra sokaklarda canlı ve sesli bir hareket başlar. Kahveciler taze çaylarını danışmadan müşterilerin masalarına yetiştirirler. Semaverler, kazanlar kaynar, bir dem bitmeden ötekini tutarlar.

Teravih zamanı erkeklerden mâda kadınlar da camilere koşarlar. Camiler dolar taşar. Avlulara halılar, kilimler, hasırlar serilir.

Her gün başka bir camide teravih kılanlar, ramazan sonuna kadar cami cami gezerler. Böylece bütün camileri ziyaret ederler ve namaz kılarlar.

Eskiden ramazanlarda, zenginler imam tutarlar, selâmlıklarını halka açarlardı. Buralarda da teravih kılınırdı. Namazdan sonra sahura kadar hoş sohbetler edilirdi.

Çarşıda sahura kadar bir çok dükkânlar açık bulunur ve kalabalık devam eder. Sahurda temcit davulları çalar, evliler evle-

rinde, bekârlar (yabancılar) lokantalarda sahurlarını yerler.

SAHURDA :

Su böreği, erişte, yerli makarna, pirinç pilâvı gibi yemeklerden pişirirler, yanında hoşaf, ekşi çalkaması, veya katıkla (ayranla) yerler, çok zaman, akşamdan kalan yemeklerden veya peksimet yahut kete yerler. Fakat en çok eşkili bazlama yaparlar.

EŞKİLİ (Mayalı) BAZLAMA

Horantasına göre, bir övünde yetecek kadar un, akşamleyin maya (Ekşi hamur) karıştırılarak yoğurulur. Mayası gelmesi için üzerine bir şey örtülür ve bir kenara konur. Sahura kadar bu hamurun mayası gelir. Sahurda evin kadını, bu hamurdan yarım parmak kalınlığında, bir süyem kturnda bazlama yapar. Saç üzerinde pişirir. Pişenlerin yüzlerini sade yağ ile yağlar, sıcak sıcak sahur sofrasına getirir. Yanında katık, hoşaf, pekmez veya ekşi çalkaması gibi bir şeyle yenir.

Sahurdan sonra minarelerde, Temcitler verilir (Münacaatlar okunur).

Ekseriya sahur yemeklerini yiyenler, sahab namazlarını kıldıktan sonra yatarlar.

Ramazanın on beşinden sonra camilerde orucu överler. Ramazanın on beşinden itibaren; eş, dost, hısım akraba arasında davetler, ziyafetler başlar. Akrabalar, ahbablar birbirlerini iftara davet ederler. Davete gitmemek ayıptır. "Davet hak, gitmiyen ahmak" derler.

Bütün ziyafetler, zekâtlar, fitreler hep ramazanın 15 inden sonra verilir. Temcitte davulcular da 15 inden sonra evlere uğramaya başlar. Temcitte evinin önünde davul çalınan, maniler söylenen kimse, davulcuya ya para verir veya sahur yemeği yedirir.

On iki ayın sultanı mübarek ramazanda, nişanlı kız kat'iyyen ihmal edilmez. Ramazanın on beşinden sonra oğlan evi güzelce iki tepsi iftarlık hazırlar. Tepsinin birine: (Zeytin, peynir, pastırma, tereyağ, bal, üç dört türlü reçel ve sair) iftarlıklar doldurulur. Öteki tepsiye de mevsimin yaş meyveleri konur. Tepsilerin üzerlerine pulu kıvrak örtülür. Kız evine gönderilir.

Bilecik

Yazan : Mehmet ÖNDER

Doğudan gelen bir küme insan Sakarya'yı geçtiler, ve yeşil bir düzlükte konakladılar. Bir şehir kurmak istiyorlardı. Genç ihtiyar kazmalara sarıldılar, yapacakları evlerin temellerini açmaya başladılar. Bir süre çalıştıktan sonra mola vererek çadırlarına çekilip dinlendiler. Tekrar işbaşı ettikleri zaman bir de ne görsünler, ne kazma var, ne kürek... Aradılar, taradılar, sonunda kazma ve küreklerini daha ötede yaşlı bir çınarın altında buldular. Ertesi gün, kazmalara yine sarıldılar, öğleye kadar çalıştıktan sonra yine istirahatete çekildiler. Döndükleri zaman kazma, kürekler yine yok.. Yine, âletlerini yarım saat ötedeki çınar ağacının altında buldular. İçlerinden en ihtiyarı :

— Bunda bir hikmet var. Bileydik, şehrin temellerini burada atardık. Ama yine de vakit geçmiş değil. Şehrimizi burada kuralım., diyerek şehri çınarın etrafında kurmaya başladılar. Kısa bir süre sonra şehir tamamlandı, adı da pişmanlık ifade eden (Bileydik..) oldu. Bu ad, zamanla (Bilecik) şeklinde söylendi..

Buna İFTARLIK GÖNDERME denir.

Kız evi iftarlık getiren kadınlara bahşiş verir .

Gelenleri eşine dostuna gösterir ve yakın akraba ve komşularına da gelenlerden birer parça dağıtır.

İftarlık geldikten bir kaç gün sonra, kız evi oğlan evini iftara davet eder.

LEYLE-İ KADİR; Ramazanın 26 ıncı günü ve 26/27 ınci gecesi pek mukaddes ve mübarek bir gün ve gecedir. Pek çok çocuklar bu gün oruç tutarlar.

İkinci namazından sonra camilerde mübarek SAKAL-I ŞERİF'i ziyarete çıkarırlar. Sakal-ı Şerif ziyaret edilir. Çocuklar ellerinde sitillerle camilerden evlerine zemzem götürürler. Bu gün oruçlar zemzemle açılır.

Leyle-i Kadir, kadri çok yüksek bir gecedir. Mü'minler bu geceyi ibadet ve taatla geçirirler. Bu gece bütün nebatatın secdeye kapandıkları söylenir. Bu günden sonra artık her tarafta bayram hazırlığı başlar.

İşte Bilecik şehrinin adı ve kuruluşunun efsanesini atalarımız böyle hikâye eder.

Ashında, eskiden Bilecik şehrinin yerinde (Belekoma) adlı bir kasabanın bulunduğu tarih araştırmacıları kaydederler.

Bileciğin asıl hikâyesi Osman Gazi ile başlar. Şöyle ki, Selçuklular tarafından Söğüt taraflarına uçbeyi olarak yerleştirilen Ertuğrul Bey oğlu Osman Gazi, Osmanlı beyliğini kurduktan sonra, bu çevredeki Bizans tekfurlarını huzursuz eder. Bilecik Tekfuru, Osman Gazi'yi ortadan kaldırmak için komşu tekfurlarla anlaşır. Yarhisar Tekfuru, düğününe Osman Gazi'yi de davet eder. Maksudı, bir tuzak kurup, Osman Gazi'yi orada öldürmektir. Harmankaya Tekfuru olan ve sonradan Müslümanlığı kabul ederek Osmanlı Devletine büyük hizmetler eden Kösemihal, bu tuzağı, yakın dostu Osman Gazi'ye açar. Durumu öğrenen Osman Gazi, Bilecik Tekfurunun düğün davetini memnurlukla kabul eder ve gelen elçiye der ki: (— Düğüne icabet bize şeref verir. Yalnız yakında yaylaya çıkacağım. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da eşyalarımı Bilecik kalesine emanet bırakmak istiyorum. Tekfur lütfen kabul buyursun. Ayrıca bir ricam daha var. Düğüne hatun kişilerimle beraber geleceğim. Biz açıklık yere alıştık. Bilecik dar yer. Düğünü kale dışında genişçe bir yerde yapın..) Tekfur, Osman Gazi'nin bu tekliflerini kabul eder, düğün başlar. Osman Gazi, içlerinde birer bahadır bulunan sandıklarını, kadın kılığına girmiş adamları ile kaleye yollar. Kendisi de kadın kılığındaki peçeli yiğitleri ile düğüne katılır. Kaleye giren bahadırlar, bir anda kale kapılarını tutarlar. Diğer taraftan Osman Gazi de kadın kılığındaki adamlarıyla düğünün ortasında kılıçlarına sarılırlar. Bir iki saat içinde her şey tamamlanır, Bilecik kalesi ele geçirilir, kale dışındaki Tekfur ve halkı esir edilir.

Tekfurun henüz el süremediği geline gelince, onu da Osman Gazi, oğlu Orhan'a nikâhlar, adını da Nilüfer Hatun koyar.

Bilecik, o günden bu yana Bilecik'tir işte...

II. Sultan Mahmud'un Ölümü Üzerine Destan

Yazan : Cahit ÖZTELLİ

İkinci Mahmud, otuz bir yıl saltanat sürmüş büyük bir padişah'tır. Birçok devrimleri halkla birlikte başarmış, Yeniçeri Ocağını ortadan kaldırmış, iç ve dış zorluklarla savaşmış, bu yüzden sıhhati bozulmuş, 1839 yılında veremden ölmüştür.

Çok zaman halk arasında görünmüş, halkın ruhunda yer almış, sevilmiş bir padişah'tı. Hakkında birçok hikâyeler söylenmiştir. Bu yüzden ölümü genel bir üzüntü yarattı. Sayısız halk kitleleri, Müslüman olmayanlar ve kadınlar bile cenaze alayına katılarak hıçkırıklarla tabutu ardından yürüdüler. Cenazesi büyük bir alayla kaldırıldı. Divanyolu'nda bugün Türbe denilen yere gömüldü. Gösterişli türbesi, yerine geçen oğlu Abdülmecit tarafından yaptırıldı.

Aşağıda verdiğimiz destan, adını bildirmeyen bir halk şairince söylenmiştir. Destan gerçek bir üzüntü ile söylenmiştir. Çaresiz bir dertten öldüğünü sık sık söylüyor; bu hastalık veremdi. Padişah, hastalığı ağırlaştığı sırada saraydan ayrılarak kız kardeşi Esmâ Sultanın Çamlıca'daki köşküne gitmiş ve orada ölmüştür. Destanın altıncı dörtlüğü "Terk etti sarayı, çıktı sahraya" mısraı buna işaret ediyor. Ayrıca destanın bazı yerleri padişahın ağzından söylenmiştir.

Sultan Mahmud, saz şairlerini sever, onları korurdu. Yaptığı devrimleri halka kolayca kabul ettirebilmek için saz şairlerine destanlar yazdırıp kahvelerde, halk toplulukları içinde söylesirdi. Elimizdeki bu destanın başlığının pek saygılı oluşu, koruduğu saz şairlerinden biri tarafından söylendiğini düşündürüyor. Destanı aşağıya alıyorum :

Sultan Mahmud Efendimizin
üzerine destan

Şevketlü, Mevlâ'dan oldu nâ-mizaç
Ciğer kebab, sine uryan ağladı
Aradı zahmına bulmadı ilâç
Hazreti Eyyub gibi giryân ağladı.

Hasta düştü, yüzü asla gülmedi
Ne olduğun kendisi de bilmedi

Aradı derdine derman bulmadı
İbtida Tabib-i Lokman ağladı.

Dedi, Al-Osman'ın yazık şanına
Behey melek nice geldin yanıma
Akıbet pençeni takdın canıma
Teni depüp damarlar kan ağladı.

Dedi, evlâtlarım bana getirün
Beyler, paşalarım gelin oturun
Ben yolucuyum menziline götürün
İştitti bu hali sultan ağladı.

Dedi, fukarayı incitme evlâdım
Ben göceyim, cihanda kalsın adım
Arş-ı âsumana çıktı feryadım
Yıldız, kamer, semis ruşan ağladı.

Erişti figanı arş-ı alâya
Terk etti sarayı, çıktı sahraya
Mecnun tek sığındı gani Mevlâyâ
..... ağladı

Behey melek hasret misin yüzüme
Kudret ateşin saldın özüme
Etrafımdan canımı çektin dizime
Çekildikçe tende bu can ağladı.

Dedi, böyle olacağın bilmezdim
Elden gelse bu cihana gelmezdim
Zan ederdim ben bu derdi bulmazdım
Ciğer paralandı, hicran ağladı.

Ah edüp çıktı başından fesi
Şeyhler, meşayihler eyler nefesi
Can bülbülü uçtu, kaldı kafesi
Ol cemal pâkine gülşen ağladı.

Emir Hak'tan, ecel câmi içildi
Tabut hazırlandı, kefen biçildi
Bağ-ı cennet goncaları açıldı
Dal-ı Tubâ, huri, gülman ağladı.

Vezir vüzerası tabut kolunda
Melekler hû çeker sağı solunda
Merkad-i şerifi Divan Yolu'nda
Hasret imiş kabiristan ağladı.

Tutup ulu Hakkın emrin gittiler
Etrafında yüz bin tevhit ettiler
Varup mahalline teslim ettiler
Ayrılınca cümle ihvân ağladı.

Ahmet Şükrü Esen (1893 - 1944)

Yazan : Ali Rıza ÖNDER

Ahmet Şükrü, 1893 (Rumî 1309) yılında Akseki ilçesine bağlı Aydınkent (İbradı) bucağının Orta mahallesinde doğmuştur. Nüfus kütüğüne göre 157 sayılı evde, cilt 1, sayfa 201'de kayıtlıdır. Babası Şeyh Mehmet Efendi, anası Zekiye Hanım'dır. Seniha Kerime ile evlenmiş, Kerime Hesna adında bir kızı ve Mehmet Ali Koçak adlı bir oğlu olmuştur. İlk öğrenimini doğum yeri olan Aydınkent kasabasında yapmış, "İbradı Mekteb-i Rüştîyesinden" diploma almıştır.

1913 yılında (Rumî 25. ekim 1329'da) yirmi yaşında iken 300 kuruş aylıklı Besni ilçesi mahkeme zabıt kâtabi olarak devlet hizmetine girmiştir. Ondan sonra Malatya C. Savcılığı kâtabliğine atanmış, 1919 yılında (Rumî 30. eylül 1335'de) görevinden çekilmiştir. Bu yıl içinde 800 kuruş aylıkla Adana İstinaf Mahkemesi Savcılığı birinci kâtabi olmuştur.

Bir aralık sorgu hâkimliği (Müstantiklik) sınavına giren Ahmet Şükrü, Rumî 4. şubat 1336'da iyi derece ile diploma almıştır. Bunun üzerine 1000 kuruş aylıkla İçel sancağı bidayet mahkemesi müstantıklığına atanmıştır. Daha sonra sırasıyla, "Adana İstinaf Aza Mülâzimliği", Maraş Müstantıklığı, Kayseri Bidayet Müddiummiliği, Mahkeme-i Asliye Azalığı, Mahkeme-i Asliye Müddeiummiliği" görevlerinde bulunmuştur.

1930'da Yozgat C. Savcılığına atanmıştır. Oradan da sırasıyla, Artvin Asliye Hukuk Mahkemesi Başkanlığına, Konya C. Savcılığına, Yargıtay Raportörlüğüne verilmiş, 1938 ile 1943 yılları arasında beş yıl süre ile Adana Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı yapmıştır.

Bu son görevde iken 28 şubat 1943'te yapılan seçimlerde Bilecik milletvekilliğine seçildiğinden, Büyük Millet Meclisinin yedinci dönemine katılmış ve 3 mart 1943'te adalet mesleğinden ayrılarak 8 mart 1943 gününde yasama organındaki işine başlamıştır. Yargı mesleğindeki hizmeti başarılı geçen Esen'in iki kez takdirname aldığı, sicilindeki yazılardan anlaşılmaktadır. Ahmet Şükrü, bir buçuk yıl milletvekilliği yaptıktan sonra 18. ekim, 1944'de Ankara'da

da ölmüştür. Asrî mezarlıkta gömülü olduğunu oğlu sayın Ali Koçak Esen'den öğrendik. (1).

1923'ten 1930'a dek Kayseri'de kalan Ahmet Şükrü, İç Anadolu bölgesinde geniş halkbilim araştırmaları yapmıştır. Özellikle

Merhum Ahmet Şükrü Esen

le Dadaloğlu'ya ilişkin zengin derlemeleri ile dikkati çekmiş ve aydınların ilgisini toplamıştır. Şimdi, ünlü halk ozanları arasında sayılan Dadaloğlu'yu kamu oyuna ilk tanıtan kişinin Ahmet Şükrü olduğu söylenir.

Esen'in "eşsiz bir Türk folklorcusu" olduğu, Prof. Fındıkoğlu'nun yazılarında belirtilmiştir. Adı geçen halkbilim çalışmalarını herkesten önce ele alan ve onu basın dünyasına ilk olarak tanıtan da Fındıkoğlu olmuştur.

Halkbilgisi Derneğinin "Kâtib-i Umumi" olan Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)'nin yönetiminde Ankara'da Halkbilgisi Mecmuası adında bir dergi çıkıyordu. Bu derginin 1928 yılında yayımlanmış olan birinci cildinin 104 - 109. sayfalarında Dadaloğlu üzerine kaleme alınmış (H.B.D.) imzalı bir yazı vardır. Fındıkoğlu'nun hazırladığı anlaşılacak bu yazıdan bir iki parçayı olduğu gibi aktarıyoruz :

"Şair Dadaloğlu, Cevdet Paşa'nın komiserlik yaptığı Fırka-i İslahiye'nin kozan

ve havalisinden dağıttığı Afşar aşiretlerinden Kozan'ın Uzun Yayla'sındaki aşiri zümrelerden birine mensuptur. Padişah fermanı ile evleri barkları dağıtılan Dadaloğlu ve aşireti, muhterem müdekkik Şükrü Bey'in söylediğine bakılırsa, Sivas'ın Aziziye'sine gönderilmiş, Sindel köyüne iskân edilmiş... (2).

"Adana Maarif Mecmuası muharrirlerinden Ali Rıza Bey (Yalın), Tarsus gazetesinin nisan 1928 nüshalarında Kozanlı şaire dair bazı hasbihaller neşreylemiştir. Muharrir, onun adını (Dadanoğlu) suretinde kaydediyor."

Bu yazının sonunda yer alan ve Dadaloğlu'ya ait bulunan sekiz şiir, Ahmet Şükrü'nün derlemelerinden alınmıştır. Yukarıdaki parçaları kapsayan yazı, daha önce, Ankarada yayınlanan 2375 sayılı Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Ziyaeddin Fahri tarafından kaleme alınan "Bir Mısra Münasebetiyle" başlıklı yazının yenilenmesi niteliğindedir. (3).

Ahmet Şükrü'nün ölümü üzerine 24 Kasım 1944 günlemlı Cumhuriyet gazetesinde yayımladığı bir yazısında Fındıkoğlu, adı geçen folklorculuğu üzerinde durmuştur. Yazının başlığı, "Eşsiz bir Türk Folklorcusunun Ölümü" dür. Anılan yazıdan şu parçaları alıyoruz :

"Türk folklorcusu deyince meşgul olduğu mevzu dair bir iki eseri ve araştırması ortada bulunan bir fikir adamı akla gelir. Fakat Ahmet Şükrü'nün hiçbir yazısı yoktur. Yazısı ve eseri bulunmayan arkadaşım, etrafımızda nümunelerine sık rastladığımız şifahî denemek tiplerden biridir. Yazı yazanlara, eser taslakları hazırlayanlara rehberlik etmiş, halk edebiyatının, elinde ve hafızasındaki çeşitli hazinelerini isteyenlere bol bol dağıtmıştır."

"Bundan on sekiz sene evvel Ankara'da birkaç halkiyat mensubunun teşebbüsü ile bir Halk Bilgisi Derneği kuruldu. Dernek az bir zamanda memleketin dört bucağında şubelere sahip oldu. Kenarda köşede Türk halkının yaratmış olduğu folklorik eşya ve malzeme ile meşgul olan ilim âşıkları bu dernek vasıtasıyla tanıştılar. Bir aralık bu muhtelif memleket derneklerinin Ankara'da umumî bir kongresi bile yapıldı. İşte Ahmet Şükrü, o zamanın Kayseri Halk Bilgisi Derneği teşkilâtı mümessili olarak Ankara'ya gelmiş idi. Anadolu'nun dört ta-

rafından Ankara'ya gelmiş olan genç folklorcular, Kayseri mümessilinin zengin hafızasından istifadeye başlamışlardı. O ne cevherli, bereketli bir hafıza idi. (...) Kendisi yazı yazmaz değildi. Cebindeki defterler inci gibi yazısı ile yazılmış seçme koşmalarla dolup taşıyordu. Fakat neşriyat hayatına atılmaktan çekinirdi."

"Ahmet Şükrü'yü 1929'da yolum Kayseri'den geçerken evinde kitapları arasında ziyaret ettim. Bana dört büyük sandık not defteri gösterdi. Bu defterler yirmi beş yıllık bir ömrün mahşulleri idi. Bunları H.B.D. namına veya başka suretlerle derleyip neşretmesini teklif ettiğim zaman tatlı lehçeyle, hele bir yol toplayalım, dedi. Uzun bir zaman kendisini göremedim."

"Ölümünden az bir zaman evvel kendisine bir İstanbul caddesinde rastladım. Hafızasının muhteiyatı daha ziyade çoğalmış, bir zulâl halinde içine akan memleket ruhu, daha çok berraklaşmış idi. Fakat bu defa 18 sene evvelki gibi not almak suretiyle dinlemenin şiirini bozmağa çalıştım. Ayırırken gene: Hele bir yol toplayalım, diyordu."

"Ahmet Şükrü'nün ölümü Türk folklorculuğu için büyük bir ziya'dır. Kayseri'de gördüğüm dört büyük sandık, o zamandan sonra kaç sandık daha arttı, bilmiyorum. Fakat bunların ele geçirilmesi, mesele ile alakalı bir ilim müessesesinde derlenip işlenmesi, bütün sosyal ilimleri alâkalandıran halk bilgisi için büyük bir kazanç olacaktır."

Aradan dokuz yıl geçtikten sonra Fındıkoğlu, Türk Folklor Araştırmaları dergisinin nisan 1953 günlemlı 45. sayısında, "Değerli Folklorcu Ahmet Şükrü'nün Onuncu Ölüm Senesi" başlıklı bir yazı daha yayımlamıştır. Burada verilen bilgiler, Cumhuriyet gazetesinde verilenlerin, pek az ayrılıklarla tekrarı niteliğindedir. Ancak son yazısında, 1942 sıralarında İstanbul'da kendisine rastladığını belirterek şöyle demektedir: "Bu sırada topladığı malzemenin ne olduğunu sordum. T.D.K. dan acı acı şikâyet etti, Elindeki folklor evrakını Kurum'a verdiğini, fakat buna pişman olduğunu, zira bu malzemenin kadirbilmez kimselerin elinde perişan edildiğini söylemiş idi."

Sayın Fındıkoğlu, Cumhuriyet'te çıkan yazısında, adı geçen topladığı "dört büyük sandık o zamandan sonra kaç sandık

daha arttı, bilmiyorum" diyerek "bunların ele geçirilmesi, mesele ile ilgili bir ilim müessesesinde derlenip işlenmesi, büyük bir kazanç olacaktır" sonucuna vardığı halde, bunların Türk Dil Kurumu'na verildiğinden hiç söz etmemiştir. Bu durum, ikinci yazısındaki hatırlayışta bir bellek yanılması bulunabileceğini gösteriyor. Bununla birlikte yazarın bu sözü üzerinde durdum. Türk Dil Kurumuna giderek ilgililere başvurdum. Kurum kitaplığında bulunan "İncelemeler" le ilişkin listede, Ahmet Şükrü'den alınan her hangi bir belge kaydına rastlanamadığımı gördüm. Ayrıca, 1941'den beri Kurum'da görevli bulunan ve rahmetli Esen'i de Büyük Millet Meclisi'ndeki arkadaşlığı sırasında tanıyan, sayın Ömer Asım Aksoy'a sordum. Böyle bir olay hatırlamadıklarını bildirdiler. Bununla da yetinmedim. Rahmetlinin oğlu Ali Koçak Esen'in bilgisine başvurdum. O da babasının folklor araştırmalarını Kurum'a verdiği konusunda hiçbir bilgisi olmadığını açıkladı. Üstelik, defterlerin çoğunun şimdi evde saklı olduğunu, bir kısmının da Pertev Naili Boratav'a verildiğini belirtmiştir. Bunlardan başka, babasının ölümünden sonra, (40 - 50) cönkün (115) el yazması kitapla birlikte Milli Kütüphane'ye satıldığını, (1500 - 2000) cilt tutarındaki basma eserlerin de Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesine verildiğini bildirmiştir. Şimdi akla şöyle bir soru gelmektedir: Acaba, Türk Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesini birbirine karıştıran kişilerden birisi, bu fakülteye verilen kitaplar konusunda yanlış bir haber mi çıkarmıştır? Fındıkoğlu'nun yukarıda anılan çelişik sözleri, böyle bir söylentinin etkisini düşündürmektedir.

Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirmiş olan ve şimdi Bankalar Yeminli Murakibi olarak çalışan Ali Koçak Esen'in söylediğine göre, dayısı rahmetli Niyazi Eset'in "Maniler Kılavuzu" adlı bir kitabı varmış. Burada, Ahmet Şükrü'nün folklorculuğu üzerine bilgi verilmiştir. Bir de resmi konuşur. Rahmetli Esen'in yakın dostları ise, Hamit Zübeyr Koşay, Ahmet Kutsi Tecer, Pertev Naili Boratav, Hasan Fehmi Turgal gibi bilim adamlarıdır. Ahmet Şükrü, Sadettin Nühzet Ergun'un halk ozanları ile ilgili kimi araştırmalarını eleştirmiştir. Ancak oğlu, bu eleştiri yazısının nerede yayınlandığını hatırlamamıştır. Atatürk de

rahmetliden bir iki kitap almış ve bedelini hemen göndermiştir.

Şimdi sıra, Ahmet Şükrü Esen'i yakından tanıyanlardadır. Derlediği halkbilim gereçlerini inceleyip değerlendirmek de sayın Boratav'a düşüyor. Çünkü bu gereçlerin bir bölümünü kendisi almış, evde kalanların da kendisi için bekletilmesini istemiştir. Bu bağlantının olumlu sonuç vermesini diliyoruz .

(1) Adı geçenin yaşantısına ilişkin bu bilgiler, Yüksek Hâkimler Kurulu arşivindeki 1134 sayılı sicil dosyasından çıkarılmıştır.

(2) Sözü geçen Uzunyayla ile Aziziye (Pınarbaşı), şimdi Kayseri ilinin sınırları içindedir.

(3) Dadaloğlu'nun : "Belimizde kılıncımız kırmanı - Taşı deler muzrağımın tırmanı - Hakımızda devlet etmiş fermanı - Ferman padişahın, dağlar bizimdir." dizeleri, Hâkimiyet-i Milliye'de çıktığı zaman bu olay, Ankara'da derin yankılar uyandırmıştır. "Muhterem Katil" yazarı Aka Gündüz, bu konuda bir iki yazı yazmıştır. Herkes, koşmayı tanıtan Ahmet Şükrü'yü tanımak istiyormuş. Bu bilgileri veren Fındıkoğlu ertesi gün Kayseri Halk ozanları Raşit ile Euzi'nin iki koşmasını, Ahmet Şükrü'nün araştırmalarına dayanarak 2339 sayılı Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlamıştır.

Gelenekler :

Bursa'da Hidrellez

Yazan : Rahmiye MALCIOĞLU

Bilindiği gibi eski kavimlerin bahar bayramları muhtelif şekillerde günümüze kadar gelmiştir.

Türklerin de pek eski çağlardan kalma hidrellez inanışları İslâmiyetten sonra da bazı değişmelere uğramış, fakat aslı inanışları korumuş olarak günümüzde de yaşamaktadır.

Eski kavimlerin bu bahar âyinleri ve inanışları İslâmiyette Hızır ve İlyas efsanesini meydana getirmiştir (Bak. C. Öztelli, Hızır ve Âbıhayatın Yeri Hakkında, Türk Folklor Araştırmaları, sayı 147).

Kırk elli yıldan beri Türk halkı arasındaki Hızır inanışları üzerine epeyce derleme ve yayın yapılmıştır.

Anadolu Türkleri arasında Hidrellez inanışları birbirlerine çok benzer. Bizim aşağıda vereceğimiz Bursa'da Hidrellez inanış ve törenleri başka yerlerden oldukça değişik ve çok eski başka inanışları da içine almaktadır.

Bu derlemeyi çocukluğumda bizzat yaşadığım Hidrellez hatıralarına dayanarak yazıyorum. Pek tabii olarak aradan geçen zaman içinde değişen kültür ve toplum hayatı dolayısıyla gelenekler eski gücünü kaybetmiş ve birçok bölümleri belki de unutulmuş olabilir.

Hidrellez hazırlığı

Hidrellez altı mayıstadır. Bundan bir gün önce, yani beş mayısta akşam üzeri soğan veya zanbak yaprağı birbirine yerde (kökte) duruşuna göre en yakın olan iki yaprak aynı boyda kesilir. Tepeleri bakımından aynı hıza getirilen bu iki yaprağın birine "baht" ötekine "caht" (aslî caht olan bu kelimeye halk caht diyor) diye işaretlenir. Ertesi günü hangisinin boyu ötekinden daha uzamış ise ona göre yorumlanır. Bu yoruma göre baht uzamış ise bütün yıl içinde, bu niyeti tutanın her işi kolaylıkla olacağına, caht uzamış ise her işde zorlukla karşılaşacak ve ancak kendi çabası ile işini başaracağına inanılır. Çok zaman bu yorumların doğru çıktığı görülür.

Bereket parası

Hidrellez gecesi (5 Mayıs 6 Mayıs bağlayan gece) ev halkı birer madeni parayı

kendilerine göre işaretleyerek bir çanta içine koyarlar. Bu çanta o gece bir gül dalına asılır veya dibine bırakılır. İnanişâ göre Hızır o gece bütün gül fidanlarının üstünden geçer ve bu çantalara bol bereket yağdırır. Sabahleyin çanta alınır, açılır. Herkes içinden kendi parasını alarak günlük bozuk para çantasının içine koyar. Bu para uğur sayılır ve çantadan para hiç eksilmez. Yani para sıkıntısı çekilmez.

Var - Yok hamuru

Hidrellez gecesi ezanla yatsı arası masaysız bir hamur yoğrulur (yarım kilo kadar unla). Bu hamur iki eşit parçaya ayrılır. Birisine "Var" ötekine "Yok" hamuru diye niyetlenerek bir kenara konur. Sabahleyin kalkar kalkmaz hamura bakılır. Hangisi kabarmış yani kendi kendine mayalanmışsa ona göre o yıl ev halkı o kelimeyi kullanacak. Şöyle ki: komşulardan biri evden bir şey istediği zaman (yok hamuru mayalanmışsa) o şey evde olsa bile "Yoktu ama, bir bakayım" diyerek isteneni verir. "Eğer "var" hamuru mayalanmışsa evde o şey yoksa bile "yok" denmez. "Vardı ama, kalmadı" denir.

Tanrı'ya dilekçe

Beş Mayıs günü sular kararırken bir akar su kenarına gidilir. Daha önce Tanrı'ya yazılan "Murat" dilekçeleri, kâğıt bükülmeden açık olarak ele alınır ve ayakta durularak ve yazısı yukarı gelmek üzere yavaşça suya doğru atılır. Eğer kâğıt yazıları üste gelmek üzere suya düşerse, dileklerin o yıl olacağına, ters dönerse olamayacağına inanılır. Su dilekçeyi alır götürür. Böylece dilekçe denizlere kadar gider. Eski inanışa göre karalardaki yardıma muhtaç olanlara Hızır, denizlerdekilere ise İlyas Peygamber koşarmış. Denize giden dilekçe böylece İlyas Peygambere de kavuşmuş olur ve onun da yardımı sağlanmış olur. Tuna boylarından gelen Türk göçmenler bu dilekçeleri Tuna'ya bırakırlarmış (Bak. yukarıda gösterilen kaynak).

Ev isteği

Hidrellez gecesi ezanla yatsı arasında bir dört yol ağzına kiremit veya taş parça-

ARAŞTIRMALARI

larından arzu edilen plâna göre bir evcik yapılır. Hızırilyas o gece mutlaka dört yol kavşaklarından geçer ve herkesin isteğinin olmasına yardım eder. Bu isteğin çok zaman yerini bulduğu görülmüştür.

Mantuvar eğlencesi

Beş Mayıs günü öğleden sonra büyükçe bir çömlek içine su, gül yaprakları, çiçek dalları konulur. Mahallenin genç kızlarına haber iletilir. Herkes kendine ait bir eşyayı niyet ederek çömlek içine atar. Bu işlem ezan saatine kadar bitirilir. Çömleğin ağzı okunup üflenerek bir örtü ile kapatılıp yeni alınmış kilitle kilitletir. Ve bir gül fidanının altına bırakılır. Ertesi gün yani Hidrellez sabahı hiç evlenmemiş yaşlıca bir kızın başında çömleğin kilidi açılır. Bu, o kızın kısmetinin açılması içindir.

Sekiz on yaşlarında bir kız çocuğunun yüzü kreple örtülüp eline bir ayna verilir. Bu kız devamlı aynaya bakarak çömlekte teker teker eşyaları çıkarır. Etrafında toplanan kızlar, çekilişten önce bir mani söyler ve darbuka çalarlar. Hangi mâni kimin niyetine çıkarsa ona göre yorumlanır. Gecedeki Hızır güllerin üstünden geçen altındaki çömleğin içindeki eşyalara sahiplerine göre kısmetlerini verir.

Isırgan takma

Hidrellez sabahı erken kalkılır. Bahçelerden ısırgan otu ile muhtelif ot ve çiçekler toplanır. Bunlar hepden kaynayan suyun içine atılır. Bunun suyu ile daha önce yukanan çocuklar durulanır. Böylece bütün yıl geçecek günlerin ve çocuğun çiçekler gibi güzel ve sıhhatli olacağına işaret eder (kaynayan suyun içine ısırgan otu atılmaz).

Erken kalkıp sokak kapılarını açmayanların dışardan komşular kapı halkalarına ısırgan otu bağlarlar. Ev halkı kapılarını açmak isterken ellerini ot yakar.

Ev halkından bir kısmı uyanmış, ötekiler uyuyor ise onun başı ucuna kuru dal asılır.

Erken kalkıp sokak kapısının önünü içeriye doğru süpürmek yılın bereketini e ve toplamak demektir.

O gün mutlaka kıra gidilir ve çimenler üzerinde üç kere yuvarlanılır.

Hasır yakma ve ateşten atlama

Hidrellez sabahı gün doğmadan sokakta, daha çok dört yol ağzlarında, daha önce mahalleden toplanmış olan eski hasırlarla ateş yakılır. Gökyüzünü koyu bir duman sarar. Dumanı görenler orada toplanır. Bir süre sonra hasır alevlenir. Bütün mahalleli bu alevin üzerinden atlar. Hastalar da yardım edilerek bu ateşin üzerinden geçirilir. Böylece o yıl sağlamlar hastalanmaz, hastalar da iyi olur. Hasır yakma geleneği muhakkak yerine getirilir. Bunun için eski hasır bulunmazsa yeni hasırlar bile yakılır. Bunun anlamı, dileklerin, bereketin, şifanın Hızır'a duman aracılığı ile duyurulmasıdır ki, bu eski bir Türk geleneğidir (Bak. Cahit Öztelli, Başa Hasır Yakmak, Türk Folklor Araştırmaları, sayı 50 - 1953).

Hidrellez gününün adı eski medreselilere göre Hızır - İlyas'tır. Halk arasında "Hızırilyas" "Hidrellez" şeklinde iki isim birleşirilerek söylenir ve çok zaman bunların iki ayrı kişi olduğu bilinmez, bir kişi sanılır.

Konumuz dışında olduğu için Hidrellez üzerinde derinlemesine bir etüt yapmaya girişmeyeceyiz. İstiyenler "İslâm Ansiklopedisi"nin "Hızır" maddesine bakabilirler.

Sivas İli Halk Oyunları

Yazan : Dr. M. Kemal ÖZERGİN

I.

Sivas ili halk oyunları hakkında bu yazıda verilen bilgiler, 1962 Nisanında İstanbul'da Tahir Öztürk'den soruşturma yolu ile derlenmiştir. Tahir Öztürk, 22 yaşında bir Sivaslıdır. Okuması - yazması yok denecek kadar azdır. Geçimini düğünlerde ve eğlencelerde zurna çalarak temin etmektedir. İkinci işi ise arabacılıktır. Kendi söylediğine göre, Sivas ili'nin pek çok yerini gezmiştir. Bize anlattığı oyunların hepsini hem beste, hem oyun olarak bilmektedir.

Halk oyunları hakkındaki bilgileri derleyebilmek üzere, onun anlayıp cevaplandıracağı şekilde çeşitli sualler sorulmuştur. Bu yazıdaki notlar bunların sonucudur. Bazı oyunların menşei üzerindeki kayıtlar da onun izahlarına dayanmaktadır. Her maddede oyuna katılanların sayısı en az ve en çok olarak verilmiştir. Halk oyunlarına ait tesbit edilecek bilgilerin en önemlisi olan ölçü (ritm) üzerinde, derleme sırasındaki şartların elverişsizliği yüzünden, gereği gibi durulamamıştır.

Aşağıda alfabe sırası ile verilen oyunlarda, sadece bir folklor derlemesinin sınırları içinde kalınmış, düzeltmeler veya diğer yayınlardan ilâveler yapılmamıştır.

Bu oyunlara eşlik eden çalgı, **davul** ve **zurna**'dır. Ancak zurna'nın yerini klârinet (halk ağzı ile: **granet**)' in de aldığı görülmür.

(1) **Abdurrâhman halayı** : İlin her kazasında bilinir. Sivas halayı'na benzer. 8 - 12 erkek oyuncusu olur. Türküsü vardır (güfteli). Oyun beş kısımdır : 1. ağırlama, 2. tabanca atma, 3. ağırlama, 4. tabanca atma, 5. hoplatma.

(2) **Ahçik** : Bütün kazalarda oynanır. Bu oyun Zara kazası'nın Ahçik köyünden çıkmıştır. 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu olur. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(3) **Arabacı oyunu** : Sivas'ın merkez, Kangal ve Ulaş kazalarında oynanır. Kadın oyunu olup, 6 - 20 oyuncu girebilir. Türküsü vardır. İki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(4) **Arnavut halayı (veya oyunu)** : Bütün kazalarda bilinir. 4 - 8 erkek (veya kadın) oyuncusu olur. Türkülüdür. Oyun üç kısımdır: 1. ağırlama, 2. gerilme, 3. hoplatma.

(5) **Bico** : İlin her kazasında oynanan meşhur bir oyundur. Oyuna 4 - 8 erkek (veya kadın) girer. Türküsü vardır. İki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(6) **Çekirge halayı** : Yıldızeli ve Hafik kazalarında oynanır. Tokat'ta da bilinir. Bu oyun çekirge taklidinden çıkmıştır. Daha çok kadın oyunudur. Oyuna 4 - 6 kadın (bazen erkek) girebilir. Kadın ve erkek karışık da oynanır. Türküsü vardır. İki kısımdır: 1. ağırlama (kısa sürer), 2. hoplatma.

(7) **Çember halayı** : İlin her kazasında bilinir. Kadın oyunudur. Erkekler çok az oynar. 4 - 8 oyuncusu olur. Türkülüdür. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(8) **Dello** : Bütün kazalarda oynanır. 4 - 8 erkek oyuncusu olabilir. Kadınlar az oynar. Türküsü vardır. Oyun sadece hoplatma kısmından ibarettir.

(9) **Derilo** : Sivas'ın Yıldızeli kazasının oyunudur. Daha çok bir kadın oyunu olup, 4 - 20 kadın oyuna katılabilir. Erkekler az oynar. Türkülüdür. Oyun sadece hoplatma'dır.

(10) **Dur yerinde hanım** : Her kazada bilinir. Kadın oyunudur. 4 - 12 oyuncu girebilir. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(11) **Düz halay (veya Ağırlama)** : İlin bütün kazalarında oynanır. 6 - 12 erkek oyuncusu vardır. Türküsü yoktur. Oyun üç kısımdır : 1. ağırlama, 2. yanlama, 3. hoplatma.

(12) **Hafik ağırlaması** : Sivas'ın Hafik kazasının oyunudur. 8 - 12 erkek oyuncusu olur. Türküsü yoktur. Üç kısımdır: 1. ağırlama, 2. yanlama, 3. hoplatma.

(13) **Hançer barı** : Sivas'ın bütün kazalarında bilinir. Oyuncuların elinde bıçak olduğu halde oynanır. Kadınlar için zordur, oynayamazlar. Oyunun 2 veya 4 erkek oyuncusu olur. Türküsü yoktur. Oyun daha çok hoplatma'dır.

(14) **Hanimesma** : Her kazada oynanır.

nır. 6 - 12 kadın (veya erkek) oyuna girebilir. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(15) **Herami** : Bütün kazalarda oynanır. Bu oyun Hafik kazasının Herami köyünden çıkmıştır. 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu vardır. Türkülüdür. İki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(16) **Horohon bicosu** : Sivas'ın merkez ve Hafik kazalarının oyunudur. Oyun, Hafik kazasının Horohon köyünden çıkmıştır. 4 - 12 erkek (veya kadın) girebilir. Türküsü vardır. Oyun üç kısımdır: 1. ağırlama, 2. dönüşler (kısa sürer) 3. hoplatma.

(17) **Hoşbilezik** : Bütün kazalarda oynanır. 6 - 8 erkek (veya kadın) oyuncusu olabilir. Türküsü vardır. Oyun iki kısım sayılabilir: 1. ağırlama, 2. hoplatma (üç defa tekrar edilir).

(18) **Hoynarı** : Her kazada bilinir. Daha çok kadın oyunu olup, 6 - 12 kişi girebilir. Erkekler çok az oynar. Türkülüdür. Oyun tamamen hoplatma'dır.

(19) **Kabak halayı** : İlin merkez, Yıldızeli, Hafik ve Kangal kazalarında oynanır. 6 - 16 erkek (veya kadın) oyuncusu olabilir. Türküsü vardır. İki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(20) **Karahisar halayı** : Karahisar kazasının oyunudur. Oyuna 6 - 12 erkek girebilir. Kadınlar için zordur. Türküsü yoktur. İki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(21) **Kartal halayı** : İlin merkez, Yıldızeli ve Hafik kazalarında bilinir. Erkek oyunudur. 6 - 12 kişi oynanabilir. Türküsü yoktur. Kartal taklidinden çıkmıştır.

(22) **Kızık halayı** : Sivas'ın bütün kazalarında oynanır. Tokat'ta da bilinir. Bu oyun Yıldızeli kazasının Kızık köyünden çıkmıştır. Oyuna 6 - 12 kişi girebilir. Daha çok kadınlar oynar. Kadın - erkek karışık da oynanır. Türküsü vardır. Oyunda davulun rolü fazladır. Üç kısım sayılır : 1. ağırlama, 2. yanlama, 3. hoplatma.

(23) **Kol oyunu** : Kangal ve Yıldızeli kazalarının bazı köylerinde oynanmaktadır. Kadın oyunu olup, 6 - 20 kişi oynatabilir. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(24) **Köylü ağırlaması (veya halayı)** : Bütün kazalarda bilinir. Köy işlerinin taklidinden çıkmıştır. Erkek oyunudur. 4 - 10

kişi oynayabilir. Türküsü yoktur. Oyun iki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(25) **Kürt oyunu** : Sivas'ın Zara ve Hafik kazalarında oynanır. 6 - 16 erkek (veya kadın) oyuna katılabilir. Türküsü vardır. Kabak halayına benzer. İki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(26) **Madımak** : İlin pek çok yerinde bilinir. "Madımak" denilen sebzenin toplanması taklidinden çıkmıştır. Kadın oyunudur. 6 - 12 kişi oynayabilir. Türküsü vardır.

(27) **Maro** : Sivas'ın her kazasında oynanır. Tokat'ta da bilinir. "Maro", oyunu çıkararak mukallit bir adamın adıdır. Bu halay oyununa 6 - 12 erkek (veya kadın) katılabilir. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(28) **Özeltki / Özenteki** : Bütün kazalarda bilinir. Halay oyunu olup, 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu vardır. Türkülüdür. Sivas'ın Kangal kazasının Özenli köyünden çıkmıştır. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(29) **Sallanyar** : İlin her kazasında oynanır. Kadın oyunudur. 6 - 12 oyuncu girebilir. Türküsü vardır. İki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(30) **Sarıkoz** : Sivas'ın bütün kazalarında oynanır. Oyunun 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu olur. Türküsü vardır. Oyun iki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(31) **Sivas halayı (veya ağırlaması)** : Bütün kazalarda bilinir. Oyuna 8 - 12 erkek (veya kadın) girer. Türküsü de vardır. Sadece çalgı ile de oynanır. Üç kısımdır: 1. ağırlama, 2. yanlama, 3. hoplatma.

(32) **Tamzara** : Sivas'tan başka Tokat, Erzurum ve Malatya'da da oynanır. Halay oyunudur. 6 - 10 erkek (veya kadın) oyuncusu olabilir. Türküsü vardır. Oyun sadece hoplatma'dır.

(33) **Temirağa halayı** : Her kazada bilinir. Oyunun 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu vardır. Türkülüdür. Sadece çalgı ile de oynanabilir. İki kısım sayılabilir : 1. ağırlama, 2. hoplatma (üç defa tekrar edilir).

(34) **Ters bico** : Sivas'ın merkez ve Hafik kazalarının oyunudur. 4 - 8 erkek (veya kadın) oyuncusu vardır. Türkülüdür. İki kısımdır: 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(35) **Tillalay (veya Dillalay)** : Sivas'ın merkez kazasının oyunudur. 4 - 8 erkek

374

375

"Doğu'da Âşıklar Bayramı,,

Yazan : Dr. Muhan BÂLİ

Halk şiirine, özellikle âşıklara karşı gösterilen ilginin bir sonucu olarak yurdun çeşitli bölgelerinde geceler düzenlenmekte, bayramlar yapılmaktadır.

1967 yazı içinde tarihini tesbit edemediğimiz bir günde âşıklar önce kendi aralarında Kağızman'da toplanmışlar, öğrendiğimize göre, bu gece Kars Radyosu ekibi tarafından banda alınmıştır.

4 Haziran 1967 de Ağrı'da, bundan hemen bir ay sonra 4 Temmuz 1967 de Sivas'da, sonra Şarkışla'da yapılan bayramları 28 Ekimde başlayıp 30 Ekimde biten Konya Âşıklar Bayramı takip etmiştir. Bizim bu yazıda söz konusu etmek istediğimiz bayram ise bu senenin sonuncusudur.

Pasinler Gençlik Kulübü'nün düzenlediği bu bayram üç gece sürmüştür; birinci gece

(veya kadın) oyuncusu olabilir. Türküsü vardır. Sadece hoplatma'dan ibarettir.

(36) **Tillara** : Sivas'ın merkez kazasının oyunudur. Oyuna 6 - 12 erkek (veya kadın) girebilir. Türküsü vardır. Oyun sadece hoplatma'dır.

(37) **Üçayak** : İlin bütün kazalarında bilinir. 6 - 12 erkek (veya kadın) oyuncusu olabilir. Türküsü de vardır. Sivas'ın Yıldızeli kazasının Üçayak köyünden çıkmıştır. Oyun iki kısımdır : 1. ağırlama, 2. hoplatma.

(38) **Yanlama oyunu** : Yıldızeli, Hafik ve Ulaş kazalarında oynanır. Oyuna 6 - 12 erkek (veya kadın) girebilir. Türküsü vardır. İki kısımdır : 1. yanlama, 2. hoplatma.

II

1964 ağustosunda İstanbul'da Açık hava Tiyatrosu'nda tertiplenen 7. Halk oyunları bayramına katılan Sivas takımından bazı oyuncularla yaptığım görüşmede bana, Sivas'ın 65 oyunu olduğunu söylediler. Onlardan aşağıda adlarını verdiğim oyunları tesbit edebildim. Bunlardan yukarıdaki derlemede mevcut olmayanlar aşağıdadır :

1. Berde	5. Kazova halayı
2. İziğ	6. Koçeri
3. Karsın önu	7. Yeni halay
4. Karyeser	8. Yıkılğan

24 Kasım 1967 tarihinde Hasankale'de, ikinci ve üçüncü geceler de 25 - 26 Kasım. 1967 tarihlerinde Erzurum'da Kapalı Spor Salonunda yapılmıştır.

"Doğuda Âşıklar Bayramı" adı verilen bayramda yarışma üç kategori üzerinden yapılmış; âşıklar irticalen atışma, kendi eserleri memleket türküsü ve kendi eserleri memleket şiiri ile geceye katılmışlardır.

Âşık Sefil Selimî, Selmanî, Mevlit İhsanî, Yaşar Reyhanî, Nafiz Yıldızı, İshak Kemali, Behçet Mahir, Sönmez, Doğu Âşığı İsmet, Âşık Seren, Nevzat Merdanoğlu ve Hasan Yüzbaşıoğlu arasında yapılan değerlendirmede dokuz âşık üç dalda birincilik, ikincilik ve üçüncülük almışlardır.

Türkü dalında Sümmanî ödülünü 615 puanla İhsanî, 600 puanla Reyhanî, 545 puanla Selmanî kazanmışlardır.

Şiir dalında ise İbrahim Hakkı ödülünü 625 puanla Selimî 590 puanla Ruhani 480 puanla Merdanoğlu almışlardır.

Nef'i ödülünün verildiği atışma dalında ise 635 puanla Yaşar Reyhanî birinci, 605 puanla Mevlit İhsanî ikinci ve 575 puanla Selimî üçüncü olmuşlardır.

Mevlit İhsanî, Veysel ve Şah Turna gibi kendi karanlık dünyasından bizim dünyamıza ışıklar aydınlıklar getirmekte, "hayatın oyununa gülüp, derdini kaderi ile bölüşmekte" dir:

*Koyunum yok yaylaları yaylayım
Çıkıp kaval çalıp şiir söyleyim,
Gurbet elde gam yükünü taylayım,
Götürecek katarım yok, devem yok.*

*Kınama sevgilim, beni kınama,
El içinde ettin beni sinema
Aylar geçti dönemedim sılama,
Gurbet elde meskenim yok, yuvam yok.*

*Yunus değilim deryaları inletim,
Ferhat değilim kayaları çınlatım,
Kerem değilim yaylaları söyletim,
Hak yanında kabul olur duam yok!*

*İhsanî'yim göz yaşımı silerim,
Hayatımın oyununa gülerim,
Ben derdimi kader ile bölerim,
Kimse ile hesabım yok, dâvam yok.*

Konya'da Yapılan İkinci Âşıklar Bayramı

— 2 —

Yazan : M. Âdil ÖZDER

29 Ekim öğlesindeki toplantının söyleşmeleri devam ediyor. Âşık Reyhanî güzel sazı ve sesiyle bir şiirini okuduktan sonra sıra Âşık Selmanî'ye gelmişti. Kendisine mahsus tatlı tebessümü ile, "Ben de bir evlenme türküsü okuyacağım" dedi ve sazı ile başladı :

*Delî gönül bir kız almak istiyor
Bir kız alsam düğün yapsam, param yok*

*Kızlar şatafatlı dernek istiyor
Bir kız alsam düğün yapsam, param yok.*

*Şimden sonra evlenmesi zor oldu
Parası olmayan göze hor oldu
Ağardı saçlarım başım kır oldu
Bir kız alsam düğün yapsam, param yok.*

*Bu zamanda evlenmesi çok çetin
Hiç bilen kalmadı bekâr kıymatın
İstiyorum ben de ayle sâ'detin
Bir kız alsam . . . . .*

*Bu bekârlık yakıp kül etti bizi
Gözüm görmez üçü, beşi, sekizi
Parasızlık sattırarak öküzü
Bir kız alsam . . . . .*

*Niyet ettim ben de bir kız almaya
Arayıpta hem dengimi bulmaya
Yavaş yavaş sıra geldi tarlaya
Bir kız alsam . . . . .*

*Fakirlerin bulunmuyor harçlığı
Nerden alsın o güzele işliği
Şimdi millet çok alıyor başlığı
Bir kız alsam . . . . .*

*SELMANİ'yim Allah ben ne yapayım
Avrat yok ki sarılıpta yatayım
Bir kız için emlakimi satayım
Bir kız alsam, düğün yapsam, param yok.*

Sıra Selmanî ile Şeref Taşhova'nın atışmalarına geldi. Jüriden "Sünbüller bir türlü, güller bir türlü" ayâğı verildi. İki âşık mikrofona yaklaşıp sazlarını seslendirdiler:

*Selmanî :
Şimdi bizim elde çiçek açılmış
Sünbüller bir türlü, güller bir türlü*

Âşık (Kul) Mustafa Düşmeztorun

*Bu meydanda Lal-i gevher saçılmış
Mizanlar bir türlü, diller bir türlü.*

*Şeref :
Her ne yana baksan bir hoş çığlım var,
Yaylalar bir türlü, göller bir türlü.
Dağlarında sürü sürü dolanır,
Koyunlar bir türlü, mallar bir türlü.*

*Selmanî :
Tatlı söz insanın ciğerin ezer,
Zannetme bu dilden bir kimse bezer.
Rengârenk giyinmiş salınır gezer,
Yeşiller bir türlü, allar bir türlü.*

*Şeref :
Bilirsin böyledir dünyanın çağı,
Biz de dolaşırız yaparız yağı.
Dillerde meşhurdur acem kuşağı,
Atlaslar bir türlü, şallar bir türlü.*

*Selmanî :
SELMANİ'yim meylim tatlı ülfete,
Mevlâm düşürmesin derde, mihnete.*

Gelsen bize, uğramazsın zahmete,
Yürümek bir türlü yollar bir türlü.

Şeref :

ŞEREF der ki : Bu hallere âşına,
Ben de vardım cananımın peşine,
Eğri koymuş, kondurmuştur başına,
Zülüfler bir türlü, teller bir türlü.

Sıra Âşık Ferrâhî'ye gelmişti. Âşık, genç yaşında sesini kaybettiği için türküsünü kızı küçük Emine'ye okutuyor, kendisi sazını çalıyor :

Ah neyleyim gönül senin elinden
Her zaman ağlarım gülemem gayri, oy..
Ben bıktım usandım elin dilinden
Terk ettim sılayı gelemem gayri, oy..
Gönül ben sırrına eremedim ki,
Gonca gonca güller deremedim ki,
Arz(u) eyledim yâri göremedim ki,
Ne olur sonumuz bilemem gayri, oy..
Der FERRÂHÎ : Yâra haber salarken.
Gayri ağlar oldum, ben de gülerken.
Merakımdan dertli dertli çalarken
Sazım düzen tutmaz çalamam gayri,
oooyy..

Sıra iki zorlu âşık, Adanalı Mustafa ile Karşılı İlhâmî'nin karşılıklı atışmasına gelmişti. Jürice ayak verilmemişti. Önde İlhâmî "Sen ne dersin arkadaş" redifiyle başladı, Mustafa cevap verdi; ikisi de irticalde usta görünen âşıkların coşkunu atışmaları, ses titreşimlerinin pek şiddetli olmasından ötürü her mısraın o anda tesbitine imkân bırakmıyordu.

İlhâmî :

"Kün" deyip âlemi var eden Gani
Ben Hak derim sen ne dersin arkadaş
Şeriki, nazîri, bir de mekânı
Ben yok derim, sen ne dersin arkadaş?
Kul Mustafa :
Hakk'ın gerçek olan gerçek işidir
Ben çok derim, sen ne dersin arkadaş
On sekiz bin âlemlerin başıdır
Ben tek derim, sen ne dersin arkadaş ?

Üçer dörtlük söyledikten sonra başka bir ayağa (kafiyeye) geçtiler. Bu defa öne Kul Mustafa geçti. Sonra sözü Şavşatlı Âşık Kara aldı.

Kara, güzel saz vuruyor. Saza 13 yaşlarında başlamış. Asker olunca 1946'da Ürgüplü Şükrü ustadın ders alıp sazı ilerletmiş (Ürgüplü saz ustası kaatil Şükrü yıllarca hapis hane köşelerinde kaldıktan sonra 60 yaşlarında askere alınmış).

Âşık Kara, sazını inleтип şöyle başladı :

Lezzeti mi kalır devletin, varın
Eğer ki öğretmen okul olmasa
Bekleyen olur mu namusun, arın
Eğer ki öğretmen, okul olmasa.

Kara'dan sonra Şeref Taşhova, Çıldırli Âşık Şenlik'in "Yurt vermeniz 'düşmana'" redifli destanını kendine özgü bir hava ile türkü olarak sazla söyledi.

Sonra, Reyhânî ile Selimî'ye "Bilen olmuyor" ayağı verildi, iki âşık atışma için mikrofona geldiler. Bunların atışmasından sonra Âşık İhsânî bir deyişini okudu :

1344'te geldim atadan
Yazdırdılar tarih ile günümü
Mevlâm yürü dedi açtı dilimi

On yedide yavaş yavaş saz çaldım.

İhsanî'yi Âşık Sadî izledi, o da :

Uyuma ey cihan aç gözlerini
mısraıyla başlayan konuşmasını dinletti. Sadî'den sonra, genç Âşık Halil Yılmaz, çok güzel saz ve sesiyle kendi yazıp beslediği bir türküyü çalıp okudu.

Çok güzel saz çalan âşıklardan Cemal Uçağ Mihmânî de :

Beni Hak yarattı kul olmam kula
Kör değil gerçeği görüyor gözüm.

Mısralarile başlayan şiirini okudu sonra Âşık Hasan Yıldırım mikrofona çağırıldı. Hasan, ayakta şu konuşma-türküsünü kendine has şivesiyle ve saziyle söyledi :

Güzelim yüksekte uçma
Engine ha, engine ha,
Kıymetin bilmeze düşme
Dengine ha, dengine ha.

Kumarcıya yoldaş olma
Sarhoşun yanına varma
Züğürdün halini sorma
Zengine ha, zengine ha..

Ben avcıyım iz izlerim
Uçan kuşlardan gizlerim
Hasret ile yol gözlerim
On güne ha, on güne ha..

Aslı mısın, Ermeni mi
Darağacım kurmalı mı
Tak boynuma fermanımı
Sen gine ha, sen gine ha.

Âşık HASAN aşka düşme
Aşkım badesini içme
Kerem düştü sen yanaşma
Yangına ha, yangına ha..

Âşık Hasan, sonraki görüşmemizde bu

Kars'ta Halkın Birlikte Çalışma Gelenekleri

Yazan : Mürsel KÖSE

Kars İli'nde, halk arasında halen eski Türk vergi adları söylenip yaşatılmaktadır. Bundan başka :

Eski Oğuz'ların ve özellikle Akkoyunlu Uzun - Hasan Yasası ile Orta Asya Uygurları'nda da görülen toprak ekonomisine ait gelenekler.

Yine bilindiği gibi, Anadolumuzda hayvancılığın en zengin ve en iyi cinslerini yetiştiren bir bölgesi olarak, Kars İli'nde; hayvancılık alanında da en eski Türk hukuk kaidelerine ait gelenekler.

Ayrıca, daha çok kadınlar arasında ve ev işlerinde, birlikte çalışma gelenekleri çoğunlukla rençber aileler arasında sürdürülmektedir.

İşte bu yazımızla, Kars İli'mizde, tarım, hayvancılık ve ev işleri ile, diğer alanlarda, halk arasında birlikte çalışma töresinden söz edip, tanıtmaya çalışacağız.

A — TARIM ALANINDA :

1) Maraba - Marabacılık :

Töre (örf-âdet) kuralları gereğince ve kimi zaman karşılıklı özel anlaşmalara da yer verilerek, başkalarının arazisini işleten kimselere maraba ve bu işle uğraşmağa da marabacılık denir.

Geniş toprağa sahip ya da herhangi bir sebeple "zilyet" olup da, bunu kendileri işletemiyen kimseler, bir çeşit "hasılat kirası" olarak arazilerini işletilmek üzere marabaya verirler. Bunda, ekene (tarla), biçenek (çayır, haros vb.), otlak yerleri (mer'alar) hakkı ile, verimlerinden yarar-

deyişini 1950'lerde Ankara'da bir gencin isteği üzerine onun ağzından "sevgiliye öğüt" olarak yazdığını not ettirdi.

Son olarak, yarışma dışında üç yaşlı Usta Âşık Veysel, Efkârî, Müdâmî'den sazlarıyla, birer deyiş dinledik. Âşık Veysel, ünlü "Toprak", Efkârî gülmece "Tavuğa taş atma nine", Müdâmî "Gençlere, bekârlara öğüt" deyişlerini okudular.

İkinci gün toplantının deyiş ve atışmaları böylece bitmişti. O günü akşamı yapılan deyişlerle atışmaları ve derlediğimiz şiirleri bundan sonraki yazıda sunacağız.

lanılan hayvan ve ağaçlar olduğu gibi maraba'ya devredilir.

Genellikle süre bir yıldır. Maraba, bu sürenin sonuna değin, kendisine devredilen bu taşınır ve taşınmaz (menkul ve gayrimenkul) şeylerin temel (asli) zilyedir. Toprağı eker, biçer, bakım ve yetiştirme işleri ile uğraşır ve verimlerini toplar. Sonunda elde edilen her çeşit ürünlerden, töre ve anlaşma kuralları gereğince, mal sahibinin payına düşeni verir.

Ufak tefek ayrıntılar bir yana, genellikle maraba ile mal sahibi arasında anlaşma iki türlü olur :

a. Sadece insan emeği marabanındır. Bunun dışında ekene, biçenek ile koşum hayvanları (at, öküz vb.), irili-ufaklı her türlü tarım âletleri, tohum vb. rini mal sahibi sağlar. Bu şekildeki anlaşmada elde edilen bütün ürünlerin, bir payı maraba'nın, iki payı mal sahibinin olur.

b. İkinci çeşit anlaşma şeklinde, sadece toprak mal sahibinindir, bunun dışında kalan her türlü emek ile tarım âletleri vb. ri maraba'nındır. Bu türlü anlaşmada elde edilen bütün ürünlerin iki payı maraba'nın, bir payı mal sahibinindir.

Marabacılıkta en çok bu ikinci şekildeki anlaşma uygulanır. Çünkü birinci şekil anlaşmada bir çok güçlükler doğar, özellikle; meselâ hayvanlar hastalanabilir, ölebilir, araçlar yıpranıp, eskiyip kırılabilir veya kendilerinden gereği gibi yararlanılmaz hale gelebilir. Bütün bu ve benzeri hallerde mal sahibinin onları yeniden sağlayıp, marabanın emrine vermesi pek kolay olamaz. Onun için pek özel durumlar dışında, birinci şeklin uygulama yeteneği yoktur.

2) Yarıcı - Yarıcılık :

Töre kuralları gereğince ve kimi zaman karşılıklı özel anlaşmalara da yer verilerek, başkasının salt ekene toprağını ekene ya da salt biçenek toprağını biçen kimselere yarıcı ve bu işle uğraşmağa da yarıcılık denir.

Elinde ekeneği veya biçeneği bulunan mal sahibi ya da "zilyet", şu veya bu sebeple kendisi ekip biçemez, tutar, yarıcıya vermek suretiyle onlardan yararlanır.

Yarıcılığın, marabacılıktan farkı şudur :

Marabacılıkta, bir kimsenin sahip olduğu topraklarla, ürünlerinden yararlanan ve tarıma elverişli olan her şey birlikte marabanın kullanmasına (intifaina) bırakılır. Halbuki yarıcılıkta ya sadece ekenek, ya da sadece biçenek topraklar anlaşma konusudur. Öte yandan yarıcılıkta süre, belirli bir mevsime veya tarım uğraşmalarının belli bir zamanına dayanır.

Yarıcılık anlaşması eğer biçilecek topraklar (çayır, haroslar vb. ri gibi) üzerine kurulmuşsa, zamanı geldiğinde, yarıcı kendi emeği ile otları biçer, onları elden geldiği kadar eşit ölçüde yağınlar haline getirir. Sonra mal sahibini çağırır. "fişenk atmak" (1) suretiyle yarı yarıya pay ederler. Burada sadece biçip yığma emeği yarıcındır. Sonra herkes kendi payını yine kendisi evine taşır ya da taşır.

Eğer yarıcılık anlaşması, ekilecek topraklar üzerine kurulmuşsa, bu sefer, yine toprak mal sahibinin emek ise yarıcıdan olur. Tohum'a gelince; ister onu da mal sahibi vermiş olsun, ister yarıcı koymuş olsun farketmez. Çünkü, yarıcı tarlaları eker, biçer, döver (harman yapar) ürünü elde eder, yine mal sahibini çağırır; önce tohumu ayırırlar, ekim sırasında kim vermiş idiyse o alır. Sonra geri kalan verimi, ikiye pay ederler. Örneğin; diyelim ki, 30 teneke buğday ekilmişdi, harman esnasında 300 teneke buğday elde edildi. Bunun 30 teneke ayrılır, geriye kalan 270 teneke buğdayın, 135 teneke yarıcının ve 135 teneke si de mal sahibinin olur.

Genellikle arpa ve buğday tarımında, ürün alındıktan sonra geriye bir de onun samanı kalır. Bu saman da yarı yarıya pay edilir. Fakat çoğu zaman, öküzlerin emeğinin karşılığıdır diye, saman da yarıcıya bırakılır. Kimi zamanlar da, ürün pay edilirken tohumu hiç ayırmadan pay ederler, ekim zamanı, tohumu kim vermişdiyse, saman onun olur. Bütün bu anlaşmalar, tarafların ihtiyaçlarına göre dir.

3) Ortak - Ortaklık :

Burada ortaklık diyince, normal olarak akla şu gelir : İki ya da daha çok ailenin, her türlü tarım olanaklarını (tarla, çayır, her türlü araçlar, at, öküz, tohumluk ve

nihayet insan gücü gibi) eşit ölçülerde bir araya getirerek çalışması ve sonunda elde edilen bütün ürünleri de yine eşit paylarla bölmeleridir.

Fakat ne var ki, bizim taraflarda, tarım alanında, pek küçük ölçüde de olsa, kendi olanakları kendisine yeten aileler arasında, yukarıda sözünü ettiğimiz şekilde bir ortaklık kurma geleneği yerleşmiş değildir.

Asıl ortaklığı gerektiren haller şöyle belirir : Aynı köyde oturan iki aileden birisi, geniş toprağa sahip fakat onu işleyecek araç ve gerece sahip olamayabilir. Bir diğer ailenin ise, hayli araç ve gereği kadar gücü var, fakat toprağı yetersizdir. Yani bu iki aileden hiç biri, tek başına normal tarım yapacak güç ve olanaklara sahip değildir. Ama ikisi bir araya gelip birlikte çalışacak olurlarsa, başarı sağlayabileceklerdir.

İşte bu durumdaki aileler, bu yoldaki töre kurallarına uymak ve özel anlaşmalara da yer vermek suretiyle, bir birini tamamlayan olanaklarını bir araya getirerek, beraber çalışırlar. Sonunda elde ettikleri bütün ürünleri, aralarındaki anlaşmaya uygun olarak bölüşürler.

Bu durumu ile, ortaklığın, gerek marabacılıktan ve gerek yarıcı olan ayrıntıları kendiliğinden belirmiş oluyor. Her şeyden önce burada taraflar, emeklerini de ortaya koymuşlardır.

Bu şekildeki ortaklığın süresi de çok defa bir yıl olur.

4) Modgam - Modgamlık :

Genellikle bizim taraflarda, her yıl 22 Haziran "gündönümü"nden sonra, reңberler "kotana çıkar" lar. Kotan Anadolu'da kullanılan pullukların daha irilerine verilen addır. Bununla, ertesi yıl ekilmek üzere, toprak "hêrk" (nadas) edilir. Yani çevrilip yumuşatılır.

Bizde kotanın ayrı bir özelliği ve kendine ait çok ilginç örf-âdet ve gelenekleri vardır. (Bu konuda oldukça etraflı bir derlememiz, "Türk Folklor Araştırmaları" dergisinin 1963 yılı 169, 170, 171. ve 172. sayılarında yayınlanmıştır.)

Kullanılan en küçük kotan 4 numaradır ki, bu da en az dört boyun (dört çift) öküz ile çekilir. Ayrıca 6 - 8 - 10 boyun öküzle ancak çektirilebilen kotanlar vardır ki,

bunlar o derecede geniş "hağos" açar ve o derecede de toprağı derinden kaldırırlar.

Değme çiftçi ailesinin kotanı "yalağuz" (yalınız) koşması mümkün değildir. Çünkü kimse bu denli hayvan gücünü bir araya getiremez. Bu sebeple, komşular ya da bir köydeki yakın akrabalar bir araya gelerek, ve gerekli olanaklarını birleştirerek beraber kotan koşarlar. İşte bu birlikte kotan koşan kimselerin her birine **modgam**, yapılan girişime de **modgamlık** denir. (Bu konuda da yine bu derginin 1964 sayı 181 ve sayfa 3494 deki yazımıza bakılabilir).

B — HAYVANCILIK ALANINDA :

I) Kesimci - Kesimcilik :

Töre kuralları gereğince ve aralarındaki anlaşmaya göre, belli bir zaman için başkalarının büyükbaş sağım (sağılıp süt veren) hayvanlarını alıp, onlara bakıp faydalanmakla elde ettiği ürünlerinden bir miktarını sahibine veren kimselere **kesimci** ve bu işle uğraşmaya da **kesimcilik** denir.

Marabacılıkta, yarıcılıkta, ortaklıkta ve modgamlıkta konu, ekenek ve biçenekler, yani topraktır. Kesimcilikte ise, genellikle manda ve inek gibi büyükbaş sağım hayvanlarıdır.

Şehrin kenar mahallelerinde veya kimi köylerde hayvancılık yapıp ta, mer'a (otlak yeri) sıkıntısı çeken ya da hayvanların sağım ve bakım işlerini görececek kimsesi olmayanlar ve daha buna benzer sebeplerden ötürü, hayvan sahipleri onları kesime verirler. Çoğunlukla geniş mer'aları ve otusuyu bol, besleyici bitki örtüsüne sahip köylerin halkından olup da durumu uygun kimseler kesimcilik yaparlar.

Kesimciliğin süresi yılın belli bir zamanıdır. Şöyle ki, kesimci, kesimle aldığı hayvanlara hiç bir zaman hazır yem (ot - saman) yedirmes. İlkbahar'da ne zamanki kırlarda otlamak suretiyle kendilerini doyurabileceklerdir, hayvanları o zaman teslim alır ve Sonbaharda da, hayvanlar artık kendilerini dışarıda doyuramayacak kadar otlar azalıp sütleri soğulunca, getirip sahibine teslim eder.

Burada akla gelebilir ki, sahibi kışın nasıl bakar hayvanlara? Kışın bakım kolaydır. Bir tek erkek bakıcı yeter. Otu samanı hazırdır. Vakitten vakte yemini suyunu verecektir. Oysa ki, mahsul zamanı öyle

değildir. Çoban gerek, sağan gerek, ayrıca en önemlisi mahsulü, süt, yoğurt, peynir ve yağ olarak yapmak gerek, bütün bu işler her şeyden önce eleman ister. Üstesinden gelemiyenler bu yüzden mahsul zamanı kesime vermek zorunda kalırlar.

Kesimci, hayvanları zilyetliğinde bulundurduğu müddetçe onların sütünden, yağından ve peynirinden yararlanır. Sonunda anlaşma gereğince de sahibine :

Her inek için bir put (16 kilo) tereyağı, bir batman (8 kilo) da çeçil (yağsız) peynir verir (2). Ör. 10 inek için, on put yağ, ve on batman (beş put) da peynir verecektir. Bütün bunları bir defada değil, kesimcilik süresi içerisinde, ürünleri aldıkça zaman zaman ve kısım kısım teslim eder. Yine arada bir uğradıkça süt yoğurtta, getirmek âdetten ve hürmetten ileri gelir.

Bu arada, kimi zamanlar hayvanlara verilmesi gerekli tuz'u da sahibi yollar. Ayrıca, eğer kesimcinin bir "sağıcı" sı var ise, ona da bir "kırılık" (iş entarisi) yollar. Bütün bunlar tabii anlaşma konusu da olabilir.

2) İmeci/imece + İmecilik/imecilik :

İmeci, köylerde veya mahallelerde komşuların toplanıp, ortaklaşa yararlarına olan işleri elbirliği ile yapmaları anlamına gelir.

İmecilik usulü ile yapılan işleri, iki kısımda belirtmek gerekiyor;

I. Erkekler arasında; Özellikle, okul, yol, su, cami, mescit, mezarlığın etrafına çeper (harçsız duvar) çekme, köy meydanı vb. ri gibi kamu yararına olan işlerde ve tarım işlerinin hafifleyip, mevsimin uygun zamanlarında, halk bir araya gelerek bu işleri yaparlar.

II. Kadınlar arasında; Bizim taraflarda en çok görülen imecilik bu kadınlar arasında yapılan imeciliktir. Özellikle kış dirliğinin hazırlanması sırasında, komşular arasında imeci yolu ile yardımlaşmalar olur. Kadınlar arasında imeci yolu ile en çok yapılan işler şunlardır :

a) Erişte kesme :

Eriştete, makarnanın evde ve elde yapılmasıdır, diyebiliriz. Sonbahar yaklaştıkça tarım işleri bitmiş, sıra kış dirliğinin hazırlığına gelmiş olur. Bu arada erişte de yapılır. Erişte üç çeşittir : 381

aa. Gün erişttesi :

Gün erişttesi yapacak olan aile, akşamdan gün komşu kızlarını çağırır. Yemek yenden sonra kalkıp erişttenin hamurunu arlarlar. Ailenin nüfus çokluğuna göre, ndan yarım çuval (50 - 60 kg.) veya da fazla undan hamur yapılır. Bu hamur beten katı olur. Sonra onu alır, geniş ve temiz bir "dastar" (bu iş için özel rak yapıp saklanan kalın branda beci, çok defa iki kat ve iki renk olur ki, nura gelen taraf belli olsun.) üzerine yalar. Hamurun üzerine ikinci bir dastar a serilir. Sonra kızlar el-ele tutuşarak e oyniya başlarlar bu hamuru "çiğna- va" (çiğnemeye). Onlar ayakları ile bas- re tabi hamur iki dastar arasında ve re şeklinde gittikçe yayılır. Dastardan acağı zaman tekrar bir biri üzerine kat- ak suretiyle yıgarlar. Böylece, iyice sil" edinceye dek, tekrar tekrar çiğ- ler. Sonra bırakırlar.

Kızlardan, duruma göre o gece orada ya- yatar, yatmayanlar yahut hepsi bir- , evlerine dağılırlar. Ertesi gün erken- tekrar toplanırlar. Bu sefer, köyün e- e kesmede usta kadın ve gelinleri de nişlerdir. Yine komşulardan toplanmış ta "peşkhun" (=sofra) lar kurulur. Bu aların etrafında takım takım oturur- Kimisi hamuru "kümd" (kümdé) yapar, isi merdeneler, kimisi "yukha" (yufka) e, kimisi de bu yukhaları usulüne göre lar ve keser. Erişte liflerinin uzunluğu n haslığına ve dolayısı ile açılan yuf- in çapına bağlıdır.

u arada dışarıda, bol güneş gören bir a, yerden birer metre denli yüksekten n ipler gerilmiştir. Altlarına da te- bezler serilmiştir. Genç kızların ki- i kesilen erişteleri dışarı taşır, kimisi mları güzelce ve itina ile bu iplere sar- rak sererler. Bu hamur lifleri, kuru- sertleşinceye dek güneşte bekletilir. vice kuruduktan sonra toplanır. Bu se- pilav pişirilecek kararda çitir çitir rak ufaltırlar. Sonra da onları, kızgın ırlar üzerindeki, geniş "sac" lar üze- e hafifçe kavururlar. Artık erişte ol- tur. Kaldırıp kışa saklanır.

te bütün komşu kadınlar kışlık erişte yaçlarını, kendi aralarında bu şekilde ci yolu ile hazırlarlar.

bb. Yumurta erişttesi :

Bunun yapılış şeklinde değişiklik var- dır. Adından da anlaşılacağı gibi, içerişi- ne bol miktarda yumurta katılır. Adını da buradan alır. Bunun için yine imeci top- lanıp, büyük bir "kersen" e çok sayıda yu- murta kırılır. Ve iyice çarpılır. Sonra iki ölçü bu çarpılmış yumurtadan ve bir ölçü de su, gereği kadar un ile karıştırılıp, ka- tıca bir hamur yapılır. Bu hamur, gün eriş- tesinde olduğu gibi, akşamdan sabaha ka- dar bekletilmek suretiyle ekşitilmez. He- men hamur yapıldıktan sonra, kümd yapma- ğa başlanır. Bunun kümdleri daha küçük, yumruk büyüklüğündedir. Fakat yukhaları da çok ince açılır. Ona sebep kümdler kü- çük küçük yapılır. Bunun kesimi de ayrı bir incelik ister. Gün erişttesini çok kimse- ler kesebilir fakat bunu ancak ustaları keser. Çünkü, yumurta erişttesini çok ince kesmek gerekir. Aşağı yukarı, tel şehriye gibi, yalnız bunun lifleri köşeli gözükür, yuvarlak değil.

Gün erişttesinin bir özelliği şu ki; uzun zaman dayanır, kalır. Senesine gider hatta ertesi yıla kalır, gene de bozulmaz. Ama yumurta erişttesi öyle değildir. İki - üç ay- dan fazla dayanmaz bozulur. Aynı zaman- da bunun yemesi de oldukça ağırdır. Hem pahalıya da mal olur. Bu sebeple, bunu her aile yapmaz. Söylemek gerekirse biraz da lüks sayılır. Zengin aileler zevk ya da misa- fir için bir miktar yaparlar. Dayanaksız ol- duğundan fazla da yapılmaz. Kendine göre ayrı bir lezzeti vardır.

cc. Tepitme :

Bunun da hamuru gün erişttesinde oldu- ğu gibi yapılır (su ile). Ondaki farklı ola- rak, bu da yumurta erişttesinde olduğu gi- bi, ekşitilmeden yukha açılıp, erişte kesil- lir. Bunu gölge yerde ve iplere deyil de, yere, sergilere sererek biraz kuruturlar. Bunun ötekilerden önemli bir farkı da şu- dur. Yukha açıldıktan sonra önce yine iri sac üzerinde ve tandırda hafifçe "alazla- nır" (pişirilir) sonra kesilir. Bunu onun için güneşe sermezler.

Gölgede biraz serili kaldıktan sonra, bu- nu da alır, ufaltır ve tekrar bir ağız daha, yine kızgın sac üzerinde kavurur kaldırıp saklarlar.

Tepitme de çok dayanır, yıldan yıla sak- lanabilir. Ve çok ta lezzetli olur. Ancak bu- nun bir kusuru, pilavını yapınca, ötekilere

nisbetle çok fazla yağ çeker. Bu yüzden yiyimi de çok ağır olur. Onun için tepitme' yi de değme kimse tercih etmez.

b) Yün tarama :

Yaz mevsiminin ilk aylarında koyunlar kıkılır (Yünleri alınır). Elde edilen yün- lardan evin ihtiyaçları bir kenara ayrıldıktan sonra geri kalan satılır.

Bu ayrılmış olan yünler, yine tarım iş- lerinin bitmiş olduğu Sonbahar'ın sonları- na doğru, uzak da olsa, temiz akarsulara götürülerek iyice yıkanır, kurutulur, temiz bir şekilde eve getirilir. Bu yünden artık her ailenin durumuna ve ihtiyacına göre, halı, kilim heybe, yatak - yorgan, kazak, başlık, çorap, çuval vb. ri gibi ihtiyaçları- nı karşılaması gerekecektir. Bunun için de önce bütün bu yünlerin taranıp ve sonra da "egirilmesi" (bükülmesi) gerekir. İşte bü- tün komşu kızlar, gelinler, kadınlar, bu sefer de imeci yoluyla birbirlerinin yünleri- ni toplanıp tararlar. Bükme işini çok defa ailenin kendi fertleri zaman zaman yapar- lar. Ama çok ipliğe ihtiyaç olursa, onu yoksul kadınlara verip, karşılığında da birşeyler ödemek üzere eğirtirler. Egir- me işinde imecilik olmaz.

c) Tuy-cızma/tüy-çizme :

Sonbahar da geçip, Kış'a gelince, kaz' lar kesilir. Temizlenir, kışın yenilmek üze- re, usulüne uygun olarak, güneşte kurutu- lup saklanır. Ancak ilk temizleme sırasın- da, tüyleri alınıp biriktirilir. Bunu köylüler özellikli, yastıklarda ve bol olduğu zaman yataklarda kullanırlar. Kullanmadan önce de, bu tüylerin; ortalarında bulunan ve "özek" diye adlandırdıkları o sert kısım- dan ayrılması gerekir.

İşte yine komşu kızlar bir araya top- lanarak, imeci yolu ile, uygun zamanlar- da, birbirlerinin biriktirdikleri bu tüyleri çizerler. Kendileri buna "tuy-cızma" adını verirler.

ç) Çeçil yapma :

Nihayet bir de "çeçil yaparken" imeci- lik yoluna başvurulur. Çeçil daha çok İlk- bahar'da yapılır. Tarlalar ekildikten son- ra, eğer varsa, ufak mpoloz taşlar hep top- rağın yüzüne çıkarlar. Sonra biçin zama- nında, tirpanın ağzına gelmesin diye, tarla henüz yeşermeden ya da "karayarpakh" olmadan önce, bütün bu taşları imeci yolu ile toplarlar. Bunu hem kadınlar, hem er- kekler yaparlar.

Bize gelen KİTAPLAR

• Anna SEWELL - Gülen OLUT : "Ka- ra Ceylân". Bir atın hikâyesi. Varlık Bü- yük Çocuk Kitapları: 24. 17x 12 boyunda, 90 sayfa, 2 lira.

• Albert CAMUS - Tahsin YÜCEL : "Başkaldıran İnsan". Varlık Faydalı Ki- taplar : 76. 17 x 12 boyunda, 320 sayfa, 8 lira.

• Ignazio SILONE - Nihâl ÖNOL : "Bir Avuç Böğürtlen". Roman. Varlık Büyük Eserler Kitaplığı : 114. 17 x 12 boyunda, 334 sayfa, 6 lira.

• Türk Dil Kurumu : "Tarama Sözlü- ğü, II". E - İ harflerile başlayan sözlür. XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesile ya- zılmış kitaplardan toplanan tanımlarıyla. Türk Dil K. Yayınları, Sayı : 212. Ciltli, 14 x 20 boyunda, 62 sayfa önsöz, kitabın düzeni, sözlüğün imlâsı ve kitaptaki tanımların kaynakları; 1383. sayfadan 2142. sayfaya kadar 758 sayfalık sözlük, 40 lira.

İnanışa göre, bu taşları tarlanın dışı- na çıkarmak iyi değildir. Bu yüzden çok defa, onları tarlanın muhtelif yerlerine ö- bek öbek yıgarlar.

(1) "Fişenk atmak", bölgemiz halk dilinde (kur'a çekmek) demektir. Aslında ot yığımları, göz kararı olarak mümkün olduğu kadar eşit büyüklükte yığılır. Elbetteki, tartı olarak göz ile dengelemek mümkün değildir. Bu yüzden biri birinden artık - eksik olabilir. Hak geçme- sin diye, şu senin bu benim olsun şeklinde bir bölme yoluna gitmeyip fişenk atarlar, herkes kendi kısmetine razı olur.

Bunu şöyle yaparlar : Aralarında fişenk ata- cak (kur'a çekecek) olan taraflar küserler (ya- ni, beraberlerinde bulunan en az bir kişi veya çocuk vardır, ondan uzaklaşırlar) Ör. dört yı- ğın varsa, iki taş, iki çöp ahırlar, taşlar birinin çöpler diğerinin olmak üzere anlaşılır. Onları çocuğa getirirler. Çocuk hangisini hangi yığına atarsa, o onun olur.

(2) Çeçil peynir, süt makineden geçirilip, kaymağı alındıktan sonra geri kalan yağsız süttten yapılır. Mecazi olarak buna; İmansız peynir veya öküz peyniri derler.

Keloğlan

Derleyen : Veysel ARSEVEN

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kâlbur saman içinde, bir keloğlan'la ihtiyar ninesi varmış. Bunlar çok fakir-miş. Keloğlanın ninesi, elin çamaşırını yıkar, kıt kanaat geçinirlermiş. Bir gün Keloğlan çarşıda dolaşırken, yüz altına, ağır bir işin altından gelecek bir adamın arandığını telâhın çağrısından duy-

muş. Keloğlan :

— Ben yaparım, demiş. Tellâl da :

— Uzak bir ülkeden mal getirmeye gidilecek. Yolculuk katır sırtında olacak, bu yorgunluğa katlanabilecek misin? diye sorunca, Keloğlan :

— Katlanırım, demiş.

— Paramı şimdi mi, yoksa dönüşte mi istersin ?

— Şimdi verin nineme

harçlık bırakırım.

Katırlara binilmiş, yola çıkılmış. Bir hayli yol aldıktan sonra, Keloğlanı katırdan indirmişler, bir kuyunun kenarına getirmişler.

— Şu kuyuya ineceksin, demişler.

Keloğlan kuyunun bir sağına bakmış, bir soluna bakmış :

— Ne var bunda korkulacak, inerim, demiş.

Beline bir ip bağlamışlar, kuyuya sallamışlar. Yarı yere gelince, bir kapı açılmış, adamın biri Keloğlanı kucaklayıp içeri çekmiş. Keloğlan baksa ki bir saray. Sarayın içinde bir tavus kuşu, bir arap, bir de dünya güzeli kız. Derken bir dev gelmiş, gür bir sesle :

— Ey ademoğlu, şu gördüklerinden hangisi daha güzel, diye sormuş.

Keloğlan korkudan tir tir titremiş ama, az sonra kendine gelmiş, biraz düşünmüş ve :

— Gönül neyi severse, güzel odur, demiş.

— Şu güzel kız, şu tavus kuşu güzel ama, şu arap çirkin ve kötü, demiş dev. Keloğlan gene :

— Gönül neyi severse, güzel odur, diye karşılık vermiş. Bunun üzerine dev Keloğlan'a üç tane nar sunmuş.

— Sen bunları dönüşte, ninenle birlikte yersin, demiş. Meğerse dev, kuyuya inen herkese bu soruları sorar, bir türlü akıllıca cevap alamazmış.

Köle Mezarı

Yazan : Mustafa ATAMAN

Pek şiddetli soğuklarda nice günler ördek avlamak için başında beklediğimiz, birçok arkadaşımızın sağlamca yaptıkları kümelerde teneke mangala ateş yakıp, çaydanlığı sürerek Okçuoğlu (1) kürküne sarılıp, nice geceler sabahladıkları "Köle Mezarı" nın bugünkü halini gördüm de çok üzüldüm. Tıpkı suyu çekilmiş değirmen halini almış.

Maksadım, "Köle Mezarı" nın vaktiyle nasıl

Kimi kız, kimi tavus kuşu güzeldir diye karşılık verirlermiş. Verdikleri cevapları beğenmediği için herkesin kellesini uçurur, sonra da onları yer, kafataslarını sarayın duvarlarına asarmış. Keloğlan yeniden çıkış kapısına gelince, kervancılar katırlarına su çekiyorlarmış. Hemen kovanın içine atlamış, yukarı çıkmış. Keloğlanı görenlerin ağzı bir karış açık kalmış. Zira hayvanlarının sulanmasına karşılık, deve bir kurban vermek adettenmiş.

— Şimdiye kadar kuyuya salladığımız adamlardan hiç biri geri dönmedi, sen nasıl çıktın Keloğlan, diye şaşkın şaşkın sormuşlar.

— Nasıl çıktıysam, çıktım... Çıktım ya, siz ona bakın.

Yeniden günlerce yol aldıktan sonra, uzak ül-

bir av yeri olduğunu anlatmak değildir. Ama, serde biraz da avcılık olduğundan "Köle Mezarı" nı folklor bakımından anlatmak isterken, yazıya böyle bir giriş ile başlamış bulunuyorum. Hoş karşılanacağını ümid ederim.

"Köle Mezarı", Karaman şosesi üzerinde, Alakova'dan biraz beride, tahminen 10 km. mesafede Çatalhüyük mevkiinden birkaç yüz metre ileride, caddenin doğu tarafındadır. Şoseye olan mesafesi hemen birkaç yüz metredir.

keye varmışlar, katırlara malları yükleyip memleketlerine dönmüşler. Keloğlan, her zamanki gibi, ninesini elin çamaşırını yıkar bulmuş. Akşam olmuş, yemek yenmiş. Keloğlan, devin verdiği narlardan birini çıkarıp, ikiye kesince, birden bire küçücük ve karanlık odaları gün gibi ışımış. Meğerse narın her bir tanesi bir cevahirmiş. Zaman zaman bunları azar azar satan Keloğlan, öylesine bir zengin, öylesine eli açık bir insan olmuş ki ne kendisinin kelliği, ne de ninesinin çamaşırıcılığı kalmış. Yemişler içmişler, murada ermişler.

Anlatanın adı : Abdullah Akkız. Yaşı : 58. Nereli : Kırşehirli. Alındığı tarih : 1 Mart 1955. Ne suretle alındığı : Dursun Küçüköğlü'nün aracılığı ile.

Alakova ve civarındaki bataklıklar kurutulmazdan evvel, burası da, diğer göller - bataklıklar gibi, avcıların uğrak yeri idi. Fakat, ötekilerine nazaran "Köle Mezarı" nın ayrı bir hususiyeti ve bir defa efsanesi vardı. Hattâ bu efsane, şahidi oldukları hâdiseyi bizzat anlatanlara göre, bir nevi hakikat gibidir. Ben hâdisenin şahid ve rivayetçilerinden birkaçı ile görüşüp, konuştum. Bunlardan biri hayattadır. Lâkin, isminden bahsedilmesini asla sevmeyen ve bugün ihtiyarlığa yüz tutmuş bir kimse olduğundan dolayı adını yazmayacağım.

Senelerden beri ağızdan ağıza dolaştığına göre, bir insan tek başına gece kalarak avlanmak istediği vakit "Köle Mezarı" tekin değildir. Bunu çok kimseden duymuş ve dinlemiştim. Merak ettim, bu sözleri nakledenlerden değil, asıl sahiplerinden öğrenmek istemiştim. Nihayet, yukarıda adından bahsetmeyeceğimi yazdığım avcının "Köle Mezarı" nda korkulu birkaç gece geçirdiğini duydum ve kendisinden malûmat rica ettim. O, gördüklerini şöyle anlattı :

"Ben de "Köle Mezarı" nın tekin olmadığını, tek başına bir adamın orada kaldığı zaman, gece yar-

**MİLLİ TASARRUFUN
SEMBOLÜ**

TÜRKİYE BANKASI
paranızın... istikbalinizin emniyeti

sından sonra, görünmeyen bir insanın çok güzel bir sesle okuduğu bazı şeylerle uyandığını, korktuğunu, fakat bir zarar görmediğini işitir dururdum. Fakat, serde gençlik vardı, aynı zamanda, güçlü-kuvvetli ve oldukça cesur olduğum için kendime güveniyordum. Bu itibarla, "Köle Mezarı"nda tek başına yatmakta mahzur görmedim ve bir gece orada sabahlamak istedim. Gölün batı tarafındaki kumeyi gündüzden adamakıllı hazırladım. Hava çok soğuktu. Teneke mangala ateş yakıp, içeriye aldım, çaydanlığı yanına koydum ve kürküne bü-

rünerek beklemeye koyuldum. Akşamdan sonra bir kaç silâh attım. Örneğin ayağı kesilince uyuklamaya başladım. Dalmışım. Aradan ne kadar zaman geçti, bilmiyorum, pek yanık bir sesle uyandım. Aklıma derhal başkalarından işittiklerim geldi. Bütün dikkatimle etrafı dinlemeye koyuldum. Gölün doğu tarafından bana doğru yavaş yavaş bir ses geliyordu. Ne yapacağımı şaşırđım. Yerimden kıpırdıyamadım hale geldim. Neredeyse büyük bir korkuya kapılmak üzereydim. Silâhımı alıp, ateş etmek mi, yoksa beklemek mi daha doğru idi?

Bir türlü karar veremedim.

Büyük bir heyecan içerisinde kalmıştım. Bildiğim duaları okumağa başladım. Ses sahibinin yanına gelmesini bekledim ve bu arada iyice kulak verdim. Okunanların Kur'an âyetleri olduğunu zannediyordum. Böylece ne kadar zaman geçti bilmem, fakat, o ses yavaş yavaş uzaklaştı. Ama ben de uykudan ve rahattan eser kalmadı, sabahı zor ettim. Rüya görmediğime kat'iyen emindim, Peki ama, bu ne idi? Merak ettim, sonraları birkaç defa aynı yerde yalnız olarak yattım. Her seferinde aynı hale şahit oldum. İki arkadaş birlikte yattığımız gecelerde ise, böyle bir şey olmadı."

Buraya niçin "Köle Mezarı" denildiğini ise, hepisi ebediyet âlemine göçmüş eski ve en meşhur avcılarla yıllarca sohbet etmiş ve bugün hayatta olan bir arkadaşım şöyle anlatıyor :

"Bilinmeyen bir tarihte, Buhara'dan mı, Bağdat'tan mı, her nereden ise kalkan bir kervan Çatalhöyük mevkiinde, şimdiki "Köle Mezarı"nın yakınlarında veya orada konaklamış. Kervan sahibinin çok sevdiği ve "Ehl-i hâl" kâfilesinden bir kölesi varmış. Bu köle, göle düşüp boğularak mı, yoksa hastalanarak eceliyle mi, her ne şekilde olursa olsun, orada ölmüş. Çok sevdiği kölesinin ölümüne üzülen kervan sahibi, yapılacak birşey olmadığından, onu ancak öldü-

ğü yere defnettirmiş. İşte o sebeple buranın adı o tarihtenberi "Köle Mezarı" olarak kalmış ve devam etmiştir."

Bilmem, Konya şehrinin burnunun dibinde sayılabilecek kadar yakın bir mesafede olan "Köle Mezarı"nı, eski avcılardan başka bilen var mıdır? Pek genç avcılarını da burayı bilmediklerini sanıyorum. Çünkü, birkaç yıldanberi Alakova ile birlikte orası da kurutulmuş, av sahası olmaktan çıkmıştır. "Köle Mezarı" hakkında başka kimseler tarafından evvelce incelemeler yapıp, bu hususta bir yazı yazılmış mıdır, o da meçhulümdür. Yazılmış ise, benimki de onlara bir ilâve sayılır. Yazılmamışsa folklorla uğraşanlara bir ipucu vermiş olmanın bahtiyarlığını duymuş olurum.

(1) Okçuoğlu kürkü 8 - 16 adet koyun derisinden yapılır. Gayet sıcak tutar, en soğuk günlerde bile insanı muhafaza eder.

AKBANK'ta hesabınız varsa

şansınız avucunuzun içindedir

AKBANK

(Folklor : 7)

İkisi de mes'ut!

Çünkü, **Tasarruflarını** İhtiramla kazanma şansı büyük olan **TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI**nda topluyorlar.

(Basın : A. 20154 - 10580 - 6)

386

Halk Matbaası

İstanbul'un harf çeşidi bakımından en zengin, baskıda en temiz fiyatla en ehven ve müşterileri hiç üzmeden işini gören ve siparişi vaktinde teslim eden adı gibi gerçek bir HALK matbaasıdır.

Adresi : Sirkeci, Ebussuut Cad. No. : 15.

Bütün okuyucu ve dostlarımıza tavsiye ve garanti ederiz.

T. F. A.

387

İyi plânlanan ve yürütülen bir reklâm ve tanıtma faaliyeti bir müessese için masraf kapısı olmaktan çıkar; karşılığını kat kat getirir.

BASIN İLÂN KURUMU

Cağaloğlu, Türkocağı Cad. no. 1, kat: 3
Telefon: 27 66 00 - 27 66 01. İstanbul

(Basın : 28205 - 8)

Şiddetli baş ağrılarına karşı

OPON
KULLANINIZ

OPON, baş, diş, adale, sinir, lumbago, romatizma ağrılarını teskin eder
OPON, bayanların muayyen zamanlardaki sancılarında faydalıdır
OPON, günde 6 tablet alınabilir

(Yeni Ajans : 520 - 9)

Yıllık abonesi : 12,
altı aylık abonesi : 6
liradır.
Yurd dışı senelik abone :
\$ 3, £ 1

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Sahibi : İHSAN HİNÇER
Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Sorumlu Yönetmen :
BORA HİNÇER

Mektup ve havale için adres : Posta Kutusu : 46, Aksaray — İstanbul. Tel. : 22 49 74

TÜRK FOLKLOR (= HALKBİLGİSİ) DERNEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR

388

Halk için

*Halka
hizmeti
gayle
edinen
Banka*

TÜRKİYE HALK BANKASI

389

(Folklor : 10)

mmm! sana'lı bir dilim nefistir...

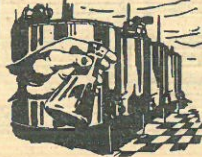
Çocuklarınız üstün lezzetli Sana'ya bayılırlar.

Üstün lezzetli Sana'da, taze pastörize süt vardır. En saf nebatî yağlarla hazırlanan Sana'da ayrıca vücuda elzem olan A ve D vitaminleri mevcuttur. Bundan dolayı Sana kıymetli bir enerji kaynağı ve üstün lezzetli, mükemmel bir gıdadır.

sizin için çalışıyorlar :

Evet! Taze sütün pastörize edilmesinden Sana'nın ambalajlanmasına kadar geçen muhtelif safhalarda, yüzlerce Türk işçisi, hergün sofranıza üstün kaliteli bir margarin getirmek için, titizlikle çalışıyor.

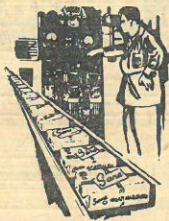
Sana imalatının her safhasındaki, sıkı ve devamlı kalite kontrolleri, Sana'yı bugün yurdumuzun en üstün kahvaltılık margarinine haline getirmiştir.

Bunu biliyor muydunuz ?

Her sene, Sana'ya 1.000.000 kilo taze pastörize süt ilâve edilmektedir.

Sana, yüzde yüz saf nebatî yağlarla kat'iyen el değmeden hazırlanmaktadır.

GRAFIKA S. - 077

Sana ağıza tad, vücuda sıhhat !

390

(Folklor : 11)

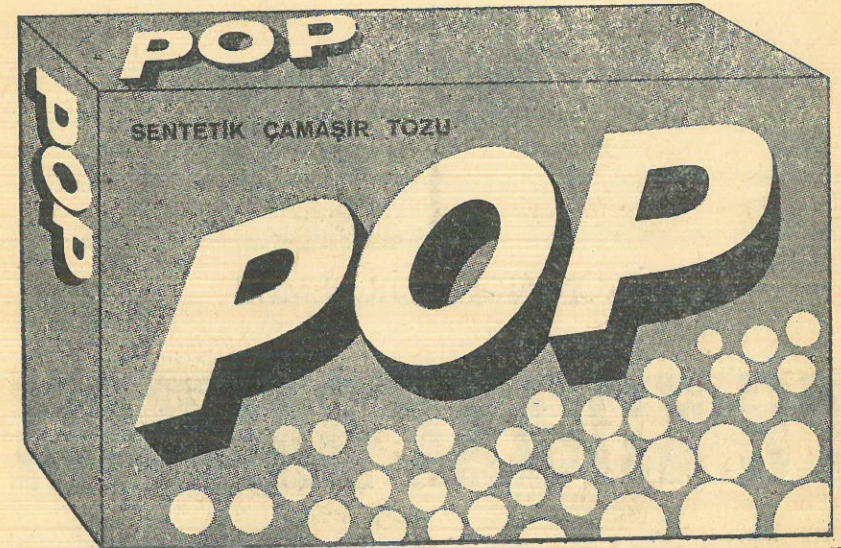

Memleket içindeki
Bankacılık hizmetlerinizi
kadar
MEMLEKET DIŞI
BANKA İŞLERİNİZ
için de
TÜRK TİCARET BANKASI
EMRİNİZDEDİR

TÜRK TİCARET BANKASI

KÜLTÜR YAYIN 9

(Folklor :

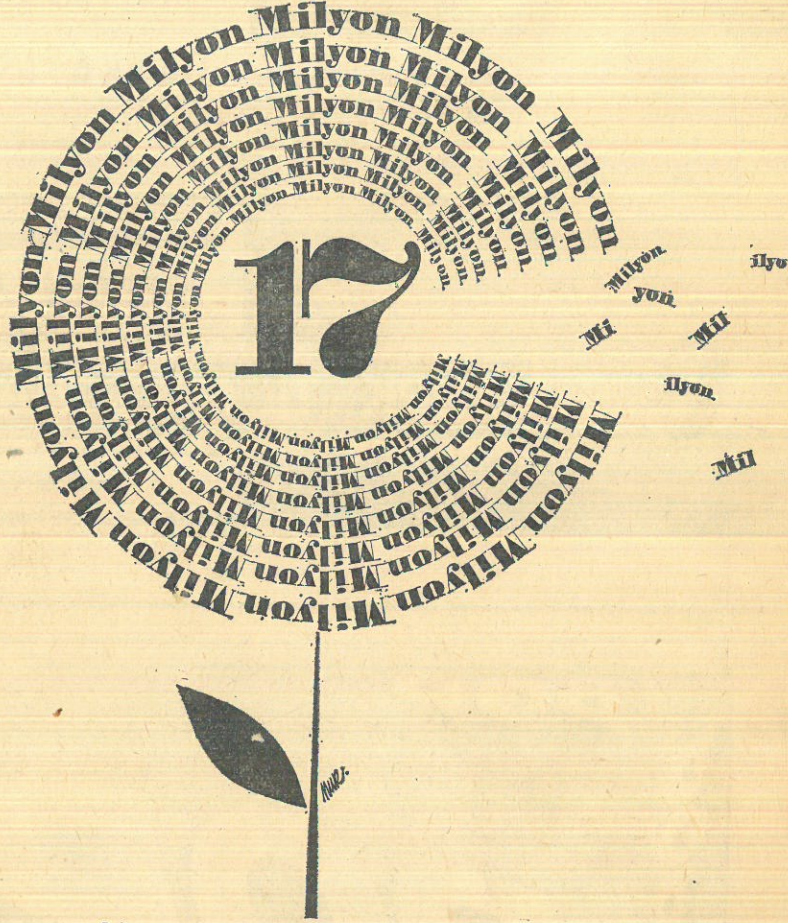

391

(Yeni Ajans : 520 - 19)

1968 YILINDA

MİLYONLARDAN BİR DEMET

T.C. ZİRAAT BANKASI

392

(Basın : 10135 - 14)